

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему «Небанківські фінансово-кредитні установи в фінансовій системі
України»

Виконав: студент 2 курсу, 8.0722-фк-з
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та
страхування освітня програма фінанси і кредит

Торохтій О. В.

Керівник к.е.н., доцент Горбунова А.В.

Рецензент д.е.н., професор Крилов Д.В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Освітній рівень магістр
Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
Освітня програма фінанси і кредит

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ А.П. Кущик

«___» _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Торохтію Олегу Володимировичу

1.Тема роботи: «Небанківські фінансово-кредитні установи в фінансовій системі України»

керівник роботи: Горбунова Анна Володимирівна, к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від 01 травня 2023 року № 651-с.

2.Строк подання студентом роботи: 10 листопада 2023 року.

3.Вихідні дані до роботи: статистичні дані діяльності небанківських фінансово-кредитних установ, представлені на сайті НБУ, а також монографічні дослідження та наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

4.Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): визначити місце небанківських кредитно-фінансових установ у фінансовій системі України; проаналізувати діяльність страхових компаній, недержавних пенсійних фондів та кредитних спілок на ринку фінансових послуг; обґрунтувати стратегічні напрями розвитку небанківських фінансово-кредитних установ; удосконалити інструментарій державного регулювання та нагляду за ринком небанківських фінансових послуг

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 18 рис., 11 табл.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Горбунова А.В., к.е.н., доцент	8.08.2023 р.	8.08.2023 р.
2	Горбунова А.В., к.е.н., доцент	11.09.2023 р.	11.09.2023 р.
3	Горбунова А.В., к.е.н., доцент	02.10.2023 р.	02.10.2023 р.

7. Дата видачі завдання: 20 червня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	20.06.2023 р. – 31.07.2023 р.	виконано
2.	Виконання вступу	1.08.2023 р. – 07.08.2023 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	08.08.2023 р. – 10.09.2023 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	11.09.2023 р. – 1.10.2023 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	2.10.2023 р. – 19.10.2023 р.	виконано
6.	Формування висновків	20.10.2023 р. – 1.11.2023 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	2.11.2023 р. – 9.11.2023 р.	виконано
8.	Подання роботу на кафедру	10.11.2023 р.	виконано

Студент _____
(підпис)

О.В. Торохтій
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____
(підпис)

А.В. Горбунова
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис)

І.О. Щебликіна
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 107 с., 18 рис., 11 табл., 72 джерела, 3 додатки.

Об'єктом дослідження є діяльність небанківських фінансово-кредитних установ в фінансовій системі України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та економічні та інституційні особливості функціонування небанківських фінансово-кредитних установ з урахуванням сучасних реалій національної економіки

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретико-методичних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо забезпечення ефективного функціонування та розвитку небанківських фінансово-кредитних установ в фінансовій системі України.

Методи дослідження: логічного узагальнення, дедуктивний, фінансово-економічного та статистичного аналізу, порівняння, зведення та ін.

Одержані результати: 1) проаналізовано діяльність страхових компаній, недержавних пенсійних фондів та кредитних спілок на ринку фінансових послуг; 2) узагальнено стратегічні напрями розвитку небанківських фінансово-кредитних установ; 3) удосконалено інструментарій державного регулювання та нагляду за ринком небанківських фінансових послуг, через ідентифікацію проблем функціонування ринку, пошук шляхів вирішення окреслених проблем та визначення перспектив подальшого розвитку.

Значення результатів кваліфікаційної роботи магістра полягає у тому, що розроблені рекомендації сприятимуть розвитку небанківських фінансово-кредитних установ в фінансовій системі України.

НЕБАНКІВСЬКІ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ УСТАНОВИ; СТРАХОВА КОМПАНІЯ; НЕДЕРЖАВНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД; КРЕДИТНА СПІЛКА

SUMMARY

Qualification work: 107 p., 18 fig., 11 table, 3 annex, 72 references.

The object of the research is the activity of non-bank financial and credit institutions in the financial system of Ukraine.

The subject of the study is the theoretical and methodological foundations, methodological approaches and economic and institutional features of the functioning of non-bank financial and credit institutions, taking into account the modern realities of the national economy

The purpose of the qualification work is the development of theoretical and methodological foundations, scientific and methodological approaches and practical recommendations for ensuring the effective functioning and development of non-bank financial and credit institutions in the financial system of Ukraine.

Research methods: logical generalization, deductive, financial-economic and statistical analysis, comparison, summary, etc.

During the study of the theoretical aspects of the functioning of non-bank financial and credit institutions, it was determined the place of non-banking credit and financial institutions in the financial system of Ukraine and outline the problems of functioning of non-banking credit and financial institutions

The analysis of the activities of insurance companies, non-state pension funds and credit unions in the market of financial services.

The strategic directions of development of non-bank financial and credit institutions are summarized, namely: financial stability, macroeconomic development, financial inclusion, development of financial markets and innovative development. Each direction has its own strategic cells and performance indicators.

The toolkit of state regulation and monitoring of the market of non-banking financial services has been improved, through the identification of market functioning problems in the system, the search for ways to solve the outlined problems and the determination of prospects for further development.

The significance of the results of the master's qualification work is that the developed recommendations will contribute to the development of non-bank financial and credit institutions in the financial system of Ukraine.

NON-BANKING FINANCIAL AND CREDIT INSTITUTIONS; INSURANCE COMPANY; NON-GOVERNMENT PENSION FUND; CREDIT UNION

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ.....	12
1.1 Місце небанківських фінансово-кредитних установ у фінансовій системі України.....	12
1.2 Діяльність небанківських фінансово-кредитних установ на ринку небанківських фінансових послуг.....	21
1.3 Проблеми функціонування небанківських фінансово-кредитних установ.....	32
2 ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВО- КРЕДИТНИХ УСТАНОВ В ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	43
2.1 Діяльність страхових компаній на ринку фінансових послуг.....	43
2.2 Дослідження діяльності недержавних пенсійних фондів	54
2.3 Аналіз діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг.....	67
3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ ЯК СУБ'ЄКТА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ.....	76
3.1 Стратегічні напрями розвитку небанківських фінансово-кредитних установ.....	76
3.2 Удосконалення інструментарію державного регулювання та нагляду за ринком небанківських фінансових послуг.....	83
ВИСНОВКИ.....	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	102
ДОДАТКИ.....	108

ВСТУП

В сучасних умовах поглиблення економічних відносин важливе місце у доступі населення до фінансових послуг відіграють небанківські установи. Особливе місце цих установ в економіці держави пов'язане із специфікою надаваних ними послуг, а також їх присутністю у таких місцевостях, в яких відсутні банківські установи (кредитні спілки у селах та селищах). Розширення доступу населення до фінансових послуг стимулює фінансово-економічні відносини між суб'єктами регіональної економіки чим сприяє розвитку останньої.

Небанківські фінансово-кредитні установи в Україні перебувають на початковому етапі свого становлення, їх розвиток набуває динамічного характеру, тому актуальним є дослідження нормативного регулювання їх діяльності, функцій, які вони виконують у фінансовій системі держави, та оцінці перспектив щодо конкуренції до банків.

Досвід розвинених країн свідчить, що при ефективному функціонуванні небанківських фінансових інститутів досягається значний економічний ефект. Це проявляється у спроможності ефективно впливати на зростання обсягів інвестиційних ресурсів в економіці країни, задовольняючи потреби економічних суб'єктів у необхідному капіталі. Даний напрямок є особливо актуальним для України в сучасних умовах виходу із фінансової кризи, необхідності становлення інвестиційно–інноваційної моделі розвитку національної економіки та її фінансової системи.

Проблеми функціонування окремих видів небанківських установ та їх кредитного потенціалу відображено у працях: В. Базилевича, О. Василика, Н. Внукової, В. Геєця, А. Гриценка, В. Корнєєва, М. Крупки, І. Лютого, С. Науменкової, В. Опаріна, С. Реверчука, С. Шумської, І. Чугунова та інших.

Потрібно відмітити, що незважаючи на вагомий науковий напрацювання

вітчизняних та зарубіжних вчених у дослідженні даної проблематики, до цього часу деякі питання не знайшли свого вирішення або залишаються дискусійними. Зокрема, серед українських і закордонних науковців немає консенсусного розуміння ролі, яку вони відіграють в сучасних умовах розвитку ринку фінансових послуг України. Недостатньо досліджено конкурентний потенціал небанківських фінансових інститутів та перспективи їх розвитку в контексті зростання ринку фінансових послуг. Тому дослідження діяльності небанківських фінансово-кредитних установ потребує подальших наукових досліджень і розробок.

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретико-методичних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо забезпечення ефективного функціонування та розвитку небанківських фінансово-кредитних установ в фінансовій системі України.

Відповідно до поставленої мети сформовано наступні завдання:

- визначити місце небанківських кредитно-фінансових установ у фінансовій системі України;
- дослідити діяльність небанківських кредитно-фінансових установ на ринку небанківських фінансових послуг
- окреслити проблеми функціонування небанківських кредитно-фінансових установ
- проаналізувати діяльність страхових компаній, недержавних пенсійних фондів та кредитних спілок на ринку фінансових послуг
- обґрунтувати стратегічні напрями розвитку небанківських фінансово-кредитних установ
- удосконалити інструментарій державного регулювання та нагляду за ринком небанківських фінансових послуг

Об'єктом дослідження є діяльність небанківських фінансово-кредитних установ в фінансовій системі України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та економічні та інституційні особливості функціонування небанківських фінансово-кредитних установ з урахуванням сучасних реалій національної економіки

Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних фахівців, які досліджували діяльність небанківських фінансово-кредитних установ в фінансовій системі України. У роботі використані методи: логічного узагальнення – для узагальнення наукового досвіду з досліджуваної проблематики й викладання послідовності положень магістерської роботи; дедуктивний – для дослідження теоретичних аспектів діяльності небанківських фінансово-кредитних установ в фінансовій системі України; фінансово-економічного та статистичного аналізу, порівняння, зведення – оцінювання діяльності страхових компаній, недержавних пенсійних фондів та кредитних спілок на ринку фінансових послуг; критичного аналізу та узагальнення теоретичних досліджень – для теоретичного узагальнення одержаних результатів та формулювання висновків.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, фахова література, матеріали наукових конференцій та періодичних видань, статистичні дані діяльності страхових компаній, недержавних пенсійних фондів та кредитних спілок на ринку фінансових послуг, результати власних досліджень та проведеного аналізу.

Наукова новизна отриманих результатів визначається такими основними положеннями:

– узагальнено стратегічні напрями розвитку небанківських фінансово-кредитних установ, а саме: фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, фінансова інклюзія, розвиток фінансових ринків та інноваційний розвиток. За кожним напрям визначено свої стратегічні цілі та індикатори виконання.

– удосконалено інструментарій державного регулювання та нагляду за

ринком небанківських фінансових послуг, через ідентифікацію проблем функціонування ринку, пошук шляхів вирішення окреслених проблем та визначення перспектив подальшого розвитку.

Значення результатів кваліфікаційної роботи магістра полягає у тому, що розроблені рекомендації сприятимуть розвитку небанківських фінансово-кредитних установ в фінансовій системі України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях: XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Управління соціально-економічним розвитком регіонів і держави» (Запоріжжя, 2023 р.).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 2 друковані праці, у тому числі: 1 стаття і 1 тези за матеріалами наукових конференцій.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

1.1 Місце небанківських фінансово-кредитних установ у фінансовій системі України

Розвиток фінансових відносин, підвищення ролі фінансового ринку в економіці та суспільному відтворенні неминує призводить до урізноманітнення форм та видів фінансових послуг. Відповідно, це сприяє виникненню нових видів фінансового посередництва, а також суб'єктів, які його реалізують. До недавнього часу провідну роль на фінансовому ринку відігравали лише комерційні банки, проте наразі небанківські, або так звані парабанківські, фінансово-кредитні установи стають дедалі важливішими учасниками фінансової системи в порівнянні з банківськими фінансовими посередниками. Види фінансових посередників різняться залежно від рівня розвитку фінансової системи тієї чи іншої країни. Кожен з даних інститутів має своє призначення та функції [1].

Питанням класифікації та дослідженню видів фінансових посередників на фінансовому ринку присвячено велику кількість наукових робіт таких зарубіжних і вітчизняних дослідників як Г. Габбарт [2], Х. Джонсон [3], О. Дорош [4], В. Зимовець [5], В. Корнеєв [6], С. Міщенко [7], С. Науменкова [8], П. Роуз [9] та ін.

У західній традиції розвинених ринків більше уваги приділяється дослідженню проблемних питань діяльності небанківських фінансових посередників. Зокрема, діяльність цих установ досліджено Г. Габбартом, а на українських теренах – В. Зимовцем, В. Корнеєвим, С. Міщенко, С. Науменковою. На увагу заслуговує також підхід до класифікації фінансових установ (фірм)

П. Роуза, який умовно розділив ці установи на безпосередньо фінансових посередників та інших фінансових інститутів.

Аналіз фундаментальних праць з фінансового посередництва вітчизняних науковців [3, 4, 5, 10, 11, 12 13] дав змогу стверджувати, що в науковій думці зроблені значні зусилля по дослідженню і узагальненню видів та ролі фінансових посередників на сучасному етапі розвитку фінансової системи. Достатньо структуровано викладено підхід до класифікації фінансових посередників у О. Дорош [3]. Але варто відмітити, що до цього часу немає єдиної системи класифікації фінансових посередників, з якою погоджувалися б більшість вчених.

Стрімкий розвиток фінансових відносин призводить до зростання різноманіття видів фінансових посередників, які пропонують свої послуги на ринку. Існує велика кількість класифікацій фінансових посередників залежно від критеріїв їх поділу. Загалом останнім часом сформувалося два загальні підходи до класифікації фінансових посередників: суб'єктний, де в основу класифікації покладено принцип віднесення фінансових установ до певних груп за схожістю операцій, які вони здійснюють, та функціональний підхід, де основним критерієм віднесення фінансової установи до тієї чи іншої групи фінансових посередників служить виконання певних функцій. У загальному випадку, класифікації фінансових посередників також відрізняються в залежності від країни, у якій вони функціонують. Так, наприклад, розрізняють європейську та американську класифікації. Відмінності в різних країнах пояснюються різним рівнем економічного розвитку, фінансовими традиціями, потребами учасників ринку, культурними особливостями, а також особливостями бізнесу в тій чи іншій країні. Розглянемо основні види та класифікації фінансових посередників. Так, згідно з міжнародною класифікацією, яка сформувалася в США, розрізняють три групи фінансових посередників, відображені на рис. 1.1.

Рисунок 1.1 – Міжнародна класифікація фінансових посередників залежно від пропонованого виду фінансових послуг

Наведена на рис. 1.1 класифікація базується на розподілі згідно з фінансовими послугами, які пропонує фінансовий посередник. Також цю класифікацію можна віднести до функціональної, адже чітко виділяються три основні функції: зберігання і примноження заощаджень, захист майнових інтересів у разі настання певних подій та інвестиційна функція.

Так, депозитні інститути являють собою фінансово-кредитні установи, які отримали право залучати депозити на рахунки. Відповідно, до даної групи фінансових посередників відносяться дві основні категорії установ – банки та ощадні організації.

Контрактно-ощадні установи являють собою фінансово-кредитні інститути, що залучають грошові кошти за рахунок періодичних внесків на довгостроковий період на договірних засадах. Фінансові ресурси страхових компаній, як одного із видів фінансових посередників даної групи, формуються за рахунок внесків фізичних та юридичних осіб на страхування житла, від нещасних випадків та інших непередбачуваних ситуацій. Ці грошові кошти спрямовуються на кредитування або фінансування купівлі цінних паперів (акцій та облігацій фірм, державних облігацій). Створення пенсійних фондів сприяє зниженню податкових платежів суб'єктів господарювання, а вільні кошти

спрямовуються на придбання цінних паперів найбільш надійних компаній.

Інвестиційні фінансові посередники надають такі види послуг:

- 1) довгострокове інвестиційне кредитування, що сприяє розвитку інновацій та науково-технічному прогресу;
- 2) довгострокове іпотечне кредитування;
- 3) довгострокове кредитування споживчих потреб, будівельних проєктів, потреб малого підприємництва.

Інвестиційні посередники отримують фінансові ресурси за рахунок випуску власних акцій або облігацій та їх продажу на фінансовому ринку.

Згідно з вітчизняним законодавством фінансових посередників виокремлюють у дві групи: банківські (універсальні, інвестиційні, спеціалізовані) та небанківські установи. Цю систему класифікації чітко можна віднести до суб'єктної. У основі критерію поділу лежить участь у формуванні грошової пропозиції.

Так, різновидами небанківських фінансових посередників є страхові компанії, пенсійні фонди, інститути спільного інвестування, кредитні спілки, довірчі товариства, брокерські компанії, дилерські контори. На рис. 1.2 систематизовано основні види фінансових посередників, які діють на вітчизняному фінансовому ринку. Як бачимо, в зазначеній класифікації з'являються парабанківські фінансово-кредитні установи. Слід відмітити, що науковці під системою небанківських фінансово-кредитних інститутів (парабанківська система) розуміють сукупність небанківських фінансових посередників, які функціонують на ринку фінансових послуг відповідно до законодавства і надають вузькоспеціалізовані фінансові послуги (кредитування, інвестування, послуги техніко-посередницького характеру), які не належать до сфери банківської діяльності, спрямовані на трансформацію власних, залучених і запозичених грошових коштів з метою задоволення фінансових потреб споживачів та одержання прибутку.

Рисунок 1.2 – Класифікація фінансових посередників в Україні (складено на основі [14])

Іваницька О.М. наводить наступну класифікацію небанківських фінансово-кредитних установ рисунок 1.3.

В Україні до парабанківських посередників відносять страхові компанії (ризикові страхові компанії, компанії із страхування життя), недержавні пенсійні фонди, кредитні установи (кредитні спілки, ломбарди, інші кредитні установи, юридичні особи публічного права), фінансові компанії і (у тому числі лізингові, факторингові, операцій із нерухомістю, фінансування будівництва тощо) та інститути спільного інвестування [15].

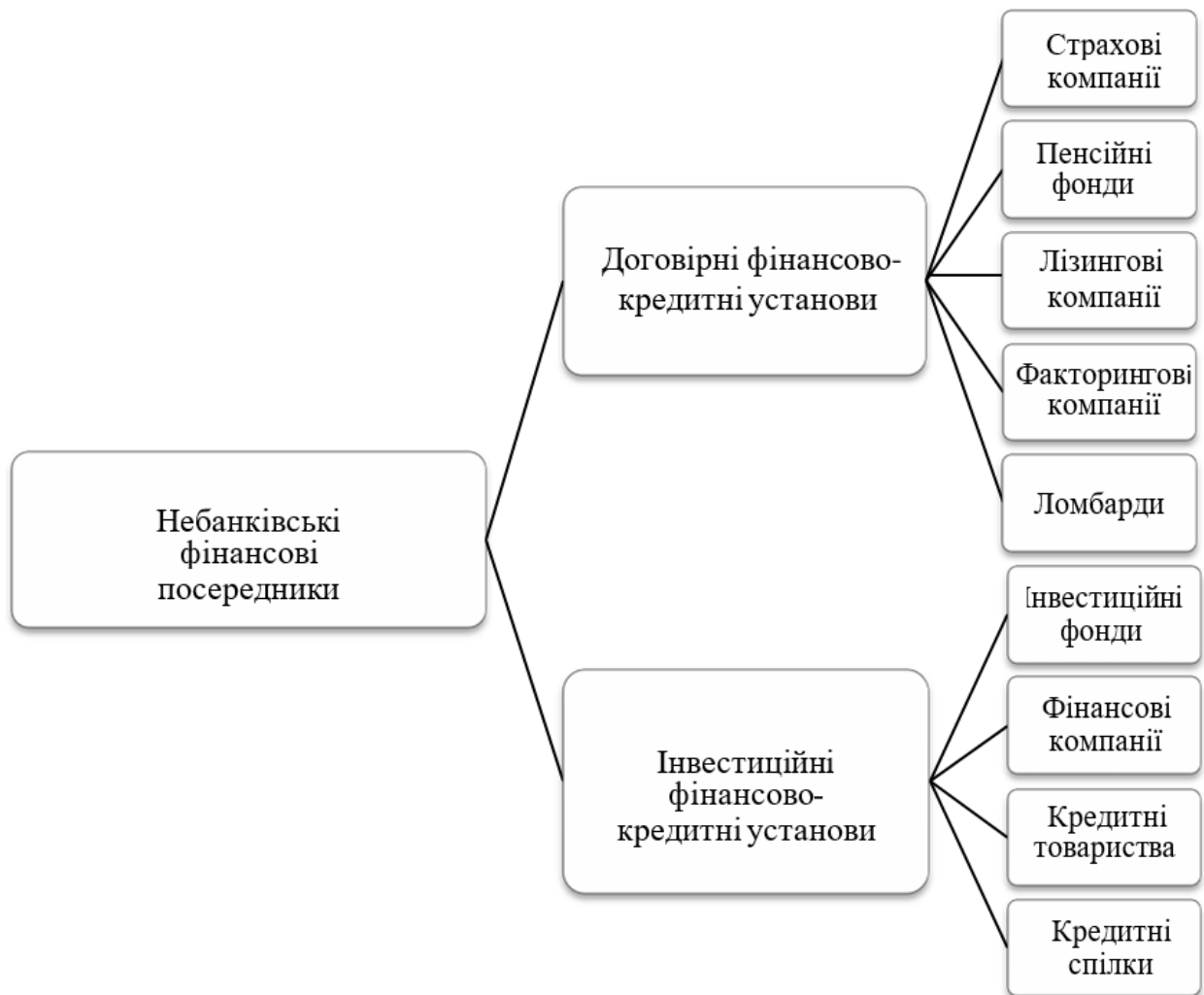

Рисунок. 1.3 – Класифікація небанківських фінансово-кредитних установ

Ще в одному науковому дослідженні, проведеного Бачо Р.Й. [10], зустрічаємо наступне визначення поняття «небанківські фінансові установи» – це сукупність суб’єктів економічних відносин, що є посередниками на ринках фінансових послуг, внесені до відповідного державного реєстру, надають фінансові послуги розрахункового, інвестиційного, депозитного, кредитного, страхового чи посередницького характеру, шляхом акумуляції власних та/чи залучених коштів фізичних чи юридичних осіб, здійснюючи господарську комерційну або некомерційну діяльність для збереження вартості грошей в часі.

Дослідження особливостей проведення небанківських фінансових послуг надало можливість здійснити науковцю наступну класифікацію небанківських установ рисунок 1.4.

Рисунок 1.4 – Класифікація небанківських фінансових установ

Окремі науковці [17], окрім банківських та небанківських (або так званих парабанківських) фінансових установ, виокремлюють і третю групу фінансових посередників – контрактні фінансові інститути.

До цієї категорії дослідники пропонують відносити пенсійні фонди, інститути спільного інвестування, фінансові компанії, ломбарди, страхові організації та благодійні фонди. Такий розподіл обґрунтовується врахуванням інституційних відмінностей кожного виду фінансового посередника.

Не менш важливим питанням є з'ясування ролі та основних функцій, які виконують фінансові посередники на фінансовому ринку, а також в економіці в цілому.

Очевидним є той факт, що роль фінансових посередників є надзвичайно важливою, особливо на сучасному етапі економічного розвитку.

На основі систематизації поглядів науковців, визначимо такі основні функції фінансового посередництва:

- 1) трансформація фінансових активів;
- 2) акумуляція заощаджень одних суб'єктів та їх подальше інвестування в проекті інших суб'єктів;
- 3) задоволення інтересів одночасно і позичальників фінансових ресурсів, і кредиторів, що досягається шляхом якісного менеджменту активами на основі економії на масштабі, скорочення часу на пошук кредитора/позичальника, мінімізації ризиків та державного нагляду й регулювання діяльності фінансових посередників;
- 4) зменшення трансакційних витрат, пов'язаних із фінансуванням за рахунок економії на масштабі, серед яких – витрати на рекламу, проведення оціночно-аналітичних заходів, побудову інформаційних систем та ін.;
- 5) надання можливості, з одного боку, власникам капіталу ефективно та в короткий строк розмістити свої ресурси в прибуткові активи, а з іншого боку, позичальникам швидко отримати вільні кошти для фінансування певних виробничих або власних потреб на зворотній основі;
- 6) забезпечення та організація руху фінансових ресурсів (капіталу) до найбільш ефективних з економічної точки зору споживачів шляхом використання різноманітних спеціальних інструментів;
- 7) мінімізація фінансових ризиків за рахунок їх перерозподілу між учасниками процесу інвестування;
- 8) формування економічної кон'юнктури на ринку капіталу, збалансування попиту та пропозиції на фінансові ресурси шляхом залучення великої кількості

ринкових учасників;

9) сприяння збільшенню прибутковості фінансових активів, які перебувають у розпорядженні невеликих власників, що досягається за рахунок зниження ризиковості, відкриття доступу до прибуткового бізнесу та зниження витратності фінансових операцій;

10) підвищення ефективності розміщення інвестицій в умовах невизначеності;

11) стимулювання діяльності суб'єктів господарювання та платіжного попиту;

12) перенаправлення фінансових ресурсів із традиційних галузей економіки в нові сфери та галузі діяльності, сприяння інноваційній діяльності;

13) диверсифікація ризику активів, а також страхування певних видів ризику, розподіл ризику між учасниками посередницьких операцій;

14) диверсифікація та поглиблення відносин між позичальниками та кредиторами за рахунок створення нових додаткових послуг фінансовими посередниками. Серед таких послуг можна відзначити страхування різноманітних ризиків кредиторів, задоволення потреб у житлі, набутті права власності, потреб у пенсійному забезпеченні тощо;

15) проведення торгівлі фінансовими інструментами на фінансовому ринку, коли фінансові посередники реалізують грошові кошти в обмін на потрібні фінансові активи;

16) вплив на формування справедливої вартості фінансових активів на ринку на основі співвідношення попиту та пропозиції на фінансові ресурси;

17) посередництво у сфері грошових розрахунків при одночасному зменшенні витрат на їх здійснення. Останнє, зокрема, досягається за рахунок використання акредитивів, ведення кореспондентських рахунків тощо;

18) управління рухом грошових коштів всередині великих фінансових корпорацій, що пов'язано з глобалізаційними та інтеграційними процесами у світовій економіці.

Підсумовуючи, можна констатувати, що однією з причин відсутності єдиної класифікації фінансових посередників є різниця в рівнях економічного розвитку різних країн світу. Найбільш відомими є американський та європейський підходи. Згідно з вітчизняною класифікацією виокремлюють банківські та парабанківські фінансово-кредитні установи.

1.2 Діяльність небанківських фінансово-кредитних установ на ринку небанківських фінансових послуг

Загальновідомо, що процес купівлі-продажу будь-якого товару чи послуги (в т.ч. і небанківської) здійснюється на ринку. Адже ринок, за визначенням О. Вільямсона – це арена (місце), де незалежні сторони вступають у відносини обміну [18, с. 165]. Ринок фінансових послуг визначається дуалізмом своєї природи. З одного боку, він виступає як сукупність відносин, що виникають через задоволення економічних потреб споживачів та всього суспільства, а з іншого, є сукупністю послуг із залучення та розміщення грошових коштів фізичних та юридичних осіб. Визначенню дефініції ринку фінансових послуг акцентована увага ряду іноземних та вітчизняних науковців. Частина науковців [19; 20] ототожнюють ринок фінансових послуг із фінансовим ринком. На їх думку фінансовий ринок (ринок фінансових послуг) – це загальна назва тих ринків, на яких виявляються попит і пропозиція на різні фінансові активи (фінансові послуги), це сукупність усіх фінансових активів країни, що є сферою реалізації фінансових активів і фінансових відносин між продавцями і покупцями цих активів.

Вітчизняні науковці Л.М. Горбач та О.Б. Каун [21] під ринком фінансових послуг розуміють економічні відносини, що виникають між фінансовими посередниками та іншими економічними агентами з приводу розподілу фінансових ресурсів, купівлі-продажу тимчасово вільних грошових коштів і

цінних паперів [21, с. 20]. У своїй праці автори виокремлюють у структурі ринку фінансових послуг ще дев'ять інших ринків, що, на думку автора, є складовими саме фінансового ринку. Цю думку автора підтверджує і вітчизняний науковець І. Школьник, яка ринок фінансових послуг виділяє у структурі фінансового ринку [22]. До фінансового ринку вона відносить ринок грошей, ринок кредитних ресурсів, ринок цінних паперів та ринок фінансових послуг. Таким чином, частина науковців [22; 23] визначають фінансовий ринок як ланку фінансової системи, що використовує фонди та фінансових ресурсів у випадках, коли інші ланки фінансової системи не можуть ефективно діяти, а ринок фінансових послуг складовою цього ринку.

Дефініцію ринків фінансових послуг найбільш точно та однозначно зазначено у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». А саме під ринками фінансових послуг законодавчо визначено «...сферу діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг» [24]. Законодавці до таких ринків фінансових послуг відносять професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

Узагальнюючи підходи до розуміння категорій «фінансовий ринок» та «ринки фінансових послуг» можна стверджувати, що різниця між цими поняттями міститься у завданнях та функціях, що вони виконують, а також у об'єктах та суб'єктах економічних відносин. Суб'єкти обох категорій співпадають, однак виконують різні функції і постають у різних іпостасях – суб'єкти ринків фінансових послуг виконують роль посередників на фінансовому ринку для здійснення фінансових операцій з метою задоволення потреб своїх клієнтів. Об'єктами фінансового ринку є фінансові активи, а об'єктом ринку фінансових послуг – фінансові послуги як інструменти задоволення потреб споживачів таких послуг. Взаємозалежність наведених вище категорій зображено на рис. 1.5.

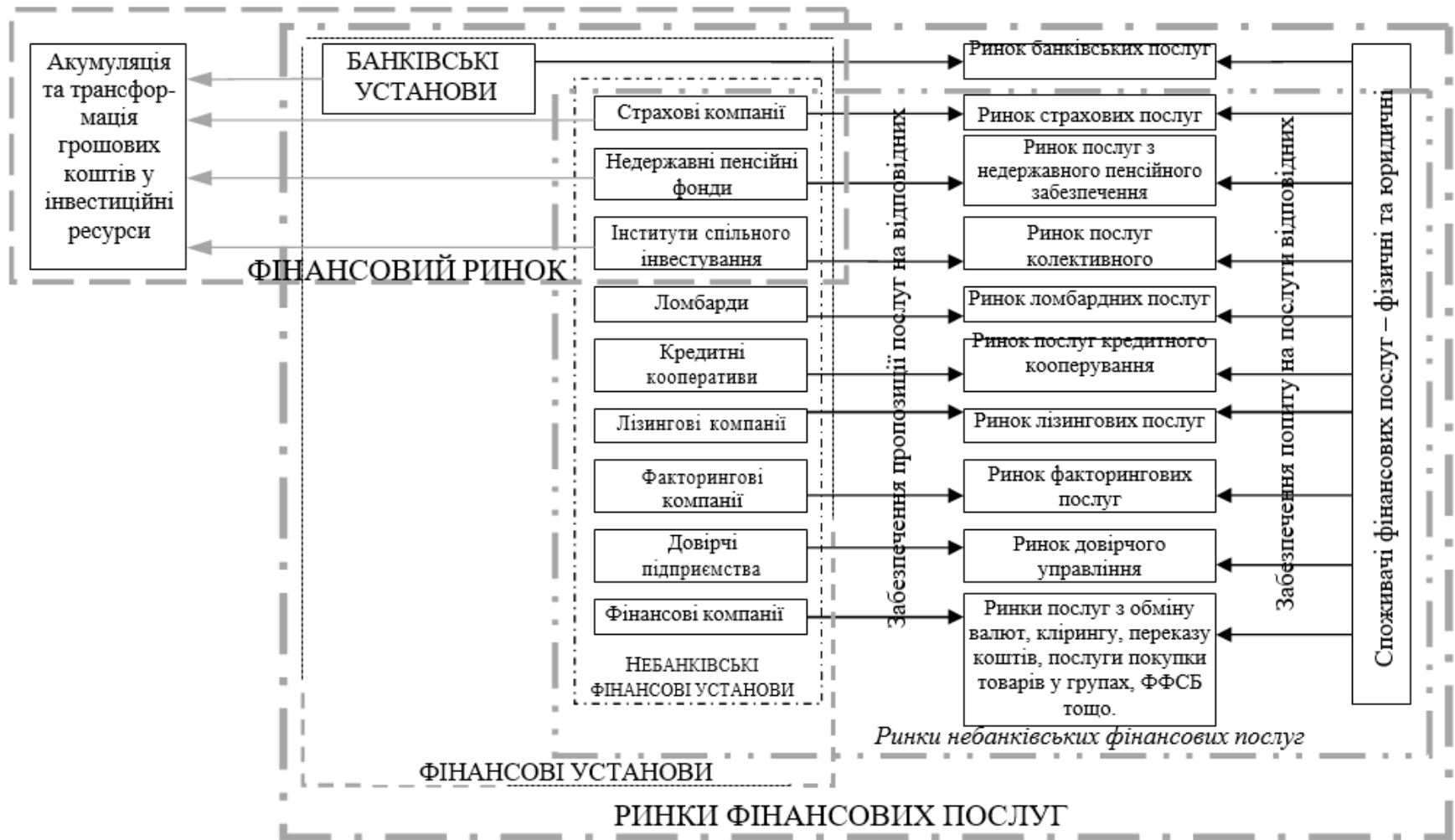

Рисунок 1.5 – Місце ринків небанківських фінансових послуг в системі функціонування фінансового ринку та ринків фінансових послуг

Загальновідомо, що будь-яка економічна система знаходиться в єдності з оточуючим середовищем. Проте єдність системи змінюється в процесі її руху, що пов'язано з наявністю різних складових, які можуть або суперечити, або поєднуватись. Динамічність як властивість системи знаходиться під впливом різних факторів.

Першочергово всі фактори прийнято поділяти залежно від джерел їх походження на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні, або ендогенні фактори є характеристиками ринків небанківських фінансових послуг (НФП), їх внутрішнього середовища. Ці фактори до певної міри є контрольованими з боку учасників ринків НФП. Вони визначаються результатом прийнятих управлінських рішень стосовно того, що необхідно зробити і хто відповідає за реалізацію цих рішень. Загрози, які генеруються внутрішнім середовищем, пов'язані, зазвичай, з неадекватною фінансово-економічною політикою небанківських фінансових установ, що призводить до неефективності в управлінні фінансами, а відтак – до зниження їх фінансової надійності та безпеки. Серед внутрішніх факторів, які впливають на функціонування та розвиток ринків НФП, необхідно виділити такі:

1. Організаційна структура небанківських фінансових установ (НФУ).

Існують різні організаційно-правові форми небанківських установ, при чому мається на увазі її внутрішній склад, що може впливати на кругообіг капіталів. У цьому плані можна виділити просту і складну організаційні структури. Організації з простою структурою не мають у своєму складі відокремлених структурних підрозділів. Усю відповідальність за прийнятими договорами проста НФУ несе сама. Кругообіг її капіталів визначається сутністю страхування й організаційно-правовою формою. Більшість учасників ринків НФУ мають складну структуру – це організації, що мають структурні підрозділи. До цієї категорії відносяться страхові підприємства, кредитні кооперативи, фінансові компанії та ломбарди. Недержавні пенсійні фонди не мають відокремлених структурних підрозділів. Організація структурних підрозділів зумовлена необхідністю розділення операції. Для цих організацій

відкриття структурних підрозділів означає не тільки наближення до клієнта, але й додаткове надходження премій, депозитів чи видачі кредитів, що досягається як за рахунок можливостей залучення нових клієнтів, при відкритті на новому місці, так і за рахунок розширення охопленої території. Кошти філій включені в оборот головного офісу, що дає можливість маневрування фінансовими ресурсами (для страхових компаній, кредитних спілок), строками видачі кредитів (для КС, ломбардів, фінансових, лізингових компаній) використання відповідних засобів, що також полегшують їм виконати свої зобов'язання перед клієнтами.

2. Пріоритетні напрями діяльності.

Для страхової компанії пріоритетними напрямками діяльності можуть бути:

— надання страхових послуг тільки певного виду: морське страхування, страхування від вогню, екологічне, сільськогосподарське тощо (спеціалізовані страхові компанії, що беруть на страхування однотипні ризики). Такі страховики не мають широкої можливості диверсифікації ризиків.

— надання страхових послуг різноманітного характеру (універсальні страхові компанії, що беруть на страхування різноманітні ризики). Такі страховики здебільшого акцентують увагу на диверсифікації страхового портфеля.

— надання послуг, тісно пов'язаних з банківською діяльністю (bankassurance). Як правило, такі страховики є афілійованими структурами комерційних банків та/чи ФПГ і надають переважно страхові послуги банківського характеру (страхування автокаско, страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів, страхування майна (іпотеки), страхування фінансових ризиків тощо).

Головною метою при виборі пріоритетних напрямів діяльності для страхових компаній є забезпечення структурної збалансованості страхового портфеля.

Для кредитних спілок визначальними є напрями розміщення грошових

коштів у вигляді кредитів. Розглядаючи існуючу практику кредитування кредитні спілки можна виділити наступні напрямки їх розміщення:

1. Споживчі кредити – кошти, що надаються кредитором споживачеві на придбання продукції.

2. Комерційні кредити – видаються з метою передачі у власність другій стороні грошових коштів або речей, які визначаються родовими ознаками, можуть передбачати надання кредиту як авансу, попередньої оплати, відстрочення або розстрочення оплати товарів, робіт або послуг.

3. Кредити, надані для ведення селянських (фермерських) господарств спрямовані на фінансування дозволеної законодавством підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи (фермерських господарств), що виробляють товарну с/г продукцію, її переробляють та реалізують земельних ділянках, що їм належать чи якими вони користуються.

4. Кредити, надані для ведення особистих селянських господарств. Видача таких кредитів сприяє розширенню економічної діяльності селянськими (фермерськими) господарствами.

5. Кредити, надані на придбання, будівництво, ремонт та реконструкцію нерухомого майна.

Пріоритетність напрямку діяльності недержавних пенсійних фондів пов'язане з його видом, тобто характером об'єднання учасників НПФ.

Згідно національного законодавства недержавні пенсійні фонди можуть утворюватися як відкриті, корпоративні та професійні.

Відкритим є пенсійні фонди, учасниками якого можуть бути будь-які фізичні особи, незалежно від місця роботи.

Корпоративний пенсійний фонд характеризується особливістю формування членства, адже в такому фонду учасником може бути тільки працівник роботодавця-засновника (співзасновника) такого фонду.

Учасниками професійного пенсійного фонду можуть бути тільки фізичні особи, рід занять яких відповідає переліку професій, зазначеного у статуті фонду.

Розміщення пенсійних внесків учасників та страхових резервів страховиків, коштів кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів суттєво впливає на фінансово-економічний стан, платоспроможність та ліквідність цих небанківських фінансових установ. У зв'язку з цим, державою регламентовано напрямки та граничні розміри розміщення активів.

3. Фінансовий стан небанківської установи, забезпеченість фінансовими ресурсами та управління ними.

Фінансовий стан є сукупністю економічних показників, що характеризують економічне «здоров'я» установи та стабільність її функціонування.

Важливою ознакою фінансового стану страхових компаній є показники достатності капіталу та платоспроможності страховиків. Як зазначає О.І. Барановський [25, с. 561], режими забезпечення достатності капіталу та платоспроможності є одними з найважливіших елементів регулювання діяльності страхових компаній.

Для КС такими показниками є критерії та фінансові нормативи, що розроблені системи PEARLS [26], CAMEL [27, с. 99], KAPER чи її модифікована методика визначена НАКСУ [28, с.64].

Враховуючи специфіку діяльності ломбарду, а саме надавання короткострокових кредитів під заставу за власні кошти, показниками, що нададуть змогу виділити найактивніших учасників ринку є показники рентабельності й ліквідності установи.

4. Рівень трансакційних витрат.

У широкому розумінні трансакційні витрати є витратами, що пов'язані з входом на ринок і з виходом з ринку, доступом до ресурсів, передачею, специфікацією і захистом прав власності, укладанням і обслуговуванням ділових операцій [29, с. 5]. У вузькому розумінні трансакційні витрати НФУ – це витрати, що понесені НФУ при взаємодії із зовнішнім середовищем. Здебільшого такі витрати є опортуністськими [30, с. 81], тобто такими, що здійснюються з метою уникнення відповідальності за порушення закону, норм

моралі (в т.ч. отримання неринкової переваги)

До таких витрат на ринках НФП слід віднесено: неформальні (нелегальні) комісійні виплати, сплачені страховим агентом страхувальнику (відповідальному працівнику за прийняття позитивне рішення про укладення договорів страхування зі страхової компанії агента); сплачені НФУ витрати за отримані превдоконсультаційні послуги, що сприяли оперативному проходженні справ у Нацкомфінпослуг [31; 32]; витрати, пов'язані із зниженням страхової виплати (організаціям з ремонту автомобілів, експертам тощо); втрати вартості переданих на реалізацію закладених у ломбардах цінностей; витрати, здійснені з метою захисту від рейдерських дій, організованої злочинності тощо.

5. Інформаційне забезпечення НФУ.

Використання НФУ сучасних ІТ-технологій для ведення своєї діяльності дозволяє мінімізувати зловживання, оперативно отримувати та передавати інформацію, отримуючи актуальну картину управлінського, податкового та бухгалтерського обліку. Зниженню зловживань на ринках НФП спрямовані введення електронного полісу, цифрового підтвердження укладення договору «Зеленої картки», дійсність якої може бути перевірена будь-яким полісменом країни-учасника цієї системи шляхом ідентифікування універсального коду (QR-коду). Програмне забезпечення, що охоплює в єдине ціле дії центрального офісу та структурних підрозділів НФУ сприяє актуалізації фінансового стану НФУ, формувати баланс навіть щодня, подібно банківським установам.

6. Кваліфікація працівників НФУ.

Фахова компетентність працівників НФУ є одним із важливих складових успішного їх функціонування, адже від неї залежить правильність прийняття управлінських рішень керівниками НФУ та їх структурних підрозділів, а також мінімізація імовірності надання споживачам неправдивої (необ'єктивної) інформації про НФП, що в кінцевому випадку може привести до здійснення судових процесів чи навіть неплатоспроможності НФУ.

Крім названих, до складу внутрішніх факторів, які впливають на фінансову стійкість, а відповідно і стабільність функціонування, для страхових компаній відносять: загальну стратегію компанії та корпоративну культуру, рівень і пріоритети фінансового менеджменту, цінову політику, обсяг власного капіталу, склад та рівень страхових резервів, обсяг клієнтської бази та її постійність, політику перестраховування, стан регіональної мережі, кваліфікацію персоналу, період роботи на ринку та ділову репутацію [33, с. 127].

Для кредитних спілок такими факторами є: стан регіональної мережі, кваліфікація персоналу, досвід роботи на ринку, кількість членів КС, розмір пайового, додаткового та резервного капіталу, структура кредитного портфелю спілки, участь у асоціаціях, об'єднаннях, інформаційна відкритість, наявність родинних зв'язків серед керівного складу, політика диверсифікації розміщення вільних коштів тощо.

Для НПФ ними є показники, що відображають наявність, поповнення, розміщення та використання пенсійних активів [33, с. 170], а саме: здатність НПФ виконувати свої зобов'язання перед учасниками та контрагентами; доходність активів; якість пенсійних активів.

Зовнішні (екзогенні) фактори – це фактори, на які керівництво будь-якої організаційної структури не має прямого впливу, або має незначний опосередкований вплив. Ці фактори є загальними для всіх без винятку господарських структур і складають основні умови для їх утворення, розвитку та ефективної діяльності в межах економіки держави чи регіону. Дія факторів може впливати як позитивно, так і негативно на функціонування ринків НФП, що свідчить про характер їх дії (впливу). Негативний вплив зовнішніх факторів на розвиток ринків НФП може бути викликаний природними катаклізмами, різними трансформаціями соціальної та економічної сфер діяльності держави та її регіонів, слабкою підтримкою різних складових економічної системи, що виникають внаслідок інституційних перетворень, військових дій тощо. На прояви зовнішніх факторів НФУ впливати не може і

змушена до них пристосовуватися.

Зовнішні фактори формують вплив на ступінь розвитку ринків НФП і включають [34, с. 530]:

- економічні (низький рівень виробництва та збиткова діяльність підприємств важливих галузей економіки, низькі темпи росту доходів домогосподарств, зростання рівня безробіття, недостатня ліквідність та надійність фінансових інструментів, в які розміщено кошти НФУ, зловживання керівниками небанківських фінансових установ);
- соціальні (низька схильність та недовіра населення до послуг, що пропонують небанківські фінансові установи);
- демографічні (скорочення чисельності населення і зниження попиту населення на ці послуги);
- політичні (невизначеність політичного курсу держави, частість зміни влади і непослідовність її дій);
- фінансові (різкі коливання відсоткових ставок, інфляційні очікування, девальвація національної валюти, мінливість податкової політики, відсутність надійних інструментів вкладення коштів).

За способом впливу фактори поділяють на фактори прямої і непрямой дії. Фактори прямого впливу здійснюють безпосередній вплив, а непрямі фактори провокують зміни шляхом впливу на оточення самої системи. Можна констатувати, що вплив зовнішніх факторів постійно посилюється.

Стосовно НФУ прямими зовнішніми факторами, які генерують загрози для їх функціонування, є:

- законодавство, що регулює їх діяльність (Цивільний та Господарський кодекси України, закони України, місцеві нормативно-правові акти, нормативні документи уряду України, податкових служб, Національного банку, Пенсійного Фонду та ін.). Нормативно-правове регулювання визначає для НФУ: порядок ліцензування діяльності; порядок інвестування страхових резервів, розміщення пенсійних активів та вільних коштів КС та інших небанківських кредитних установ; встановлення нормативів резервування;

підходи до визначення маржі платоспроможності, порядок здійснення перестрахових операцій, порядок розрахунку страхових тарифів, особливості оподаткування НФУ тощо.

— непередбачені дії органів державного управління та місцевого самоврядування (прийняття ними рішень, що можуть впливати на розвиток НФУ);

— взаємовідносини з партнерами (афілійованість, залежність від іноземних компаній (перестраховиків, банків, материнських структур тощо).

До непрямих факторів, що впливають рівень розвитку ринків НФП, слід віднести:

- політичну ситуацію в країні (політична стабільність чи політична невизначеність та боротьба);

- економічну ситуацію в країні проведення діяльності (стан народного господарства в цілому, циклічність кон'юнктури);

- географічне розміщення території (природно-кліматична зона, наявність кордонів з іншими державами, наявність і вид комунікацій та ін.);

- економічну кон'юнктуру в галузі (платоспроможний попит клієнтів, їхню потребу в різних видах НФП, конкурентне середовище та ін.);

- міжнародні події (стрімкий розвиток процесу глобалізації, рівень залежності від подій за кордоном, інтернаціоналізація світового ринку фінансових послуг);

- стихійні лиха (частота та характер появи різноманітних катаклізмів); рівень розвитку ринків (ступінь розвитку кредитного, фондового та інших ринків);

- ресурсно-трудова потенція (потенційна можливість залучення кваліфікованих кадрів);

- економічні особливості території (вид і рівень розвитку промисловості, сільського господарства, економічні зв'язки й форми цих зв'язків з іншими територіями, рівень життя й зайнятість населення).

Окремими факторами, які можуть не здійснювати безпосередній вплив

на роботу НФУ, проте які слід врахувати, є: науково-технічний прогрес, соціокультурні зміни, вплив групових інтересів та суттєві для бізнесу події в інших країнах в силу глобалізації економічних відносин. На український ринок НФП найбільший непрямий вплив чинять стан економіки й групові інтереси в галузях вітчизняної промисловості. Чітке виділення факторів впливу дозволяє систематизувати та вчасно виявити перепони на шляху сталого розвитку ринків НФП.

1.3 Проблеми функціонування небанківських фінансово-кредитних установ

Загальну сукупність проблем, що гальмують розвиток ринків небанківських фінансових послуг України доцільно розглядати у кількох площинах. З одного боку, доцільно виокремити проблеми, що мають зовнішній характер, тобто генеруються зовнішнім середовищем і суттєво впливають на функціонування ринку. З іншого – необхідно виділити ті, що присутні всередині самого ринку.

Внутрішніми проблемами ринку можуть бути узагальнені у наступні групи.

1. Низька довіра населення до інститутів небанківського ринку. У населення України історично сформувалася негативна уява про функціонування небанківських фінансових установ, адже після розпаду СРСР не тільки не було повернуто депозитні вклади населення з рахунків Ощадбанку СРСР, але й не було здійснено страхові виплати та компенсації за укладеними з Держстрахом СРСР страховими полісами зі страхування життя населення.

Банкрутство страхових компаній, які почали масово створюватися на початку 90-х років завдяки ліберальному законодавству, тільки поглибили недовіру населення до страхових компаній. На ринку кредитної кооперації, що почало відроджуватися на початку 90-х також існували приклади

масового банкрутства КС.

2. Асиметричність інформації на ринку НФП. Асиметричність інформації – це нерівномірний розподіл інформації про товар чи послугу між сторонами угод [35]. На ринках НФП асиметрія інформації проявляється як зі сторони небанківських фінансових установ, так і зі сторони споживачів цих послуг.

Основними аспектами відносин між споживачем і фінансовою установою, що можуть вказувати на асиметричність є: складність фінансового продукту, якість товару, професійні знання, фактор довіри, неринкові механізми впливу.

В узагальненому вигляді приклади асиметричності інформації на ринку небанківських фінансових послуг розміщені у табл. 1.1.

На даний час відсутні механізми стримування надання неправдивої (часто неповної) інформації про фінансово-економічний стан споживача небанківської послуги, ризики, пов'язані з його діяльністю. Аналогічна проблема виникає і з боку професійних учасників, інформаційна відкритість яких бажає кращого.

3. Зловживання службовим становищем працівниками небанківських фінансових установ. Керуючі регіональними підрозділами страховиків, страхові комісари та навіть агенти страховиків вдаються до маніпуляцій при оформленні страхових випадків чи страхових договорів.

4. Низький розвиток інфраструктури ринку НФП. На відміну від розвинених ринків в Україні недостатнього розвитку набув інститут страхового брокерства, фінансового консультування, здійснюється непрозора діяльність агентів СК. За підрахунками експертів, брокери в Україні обслуговують лише 5% страхового ринку, тоді як в США і Канаді — до 95%, Італії — 92%, Німеччині — 87%. На Заході одну страхову компанію обслуговує 10 брокерів, а в Україні для на 10 страховиків припадає лише один брокер [19, с. 553].

5. Низька капіталізація ринку та низька якість активів. Зростання

капіталізації фінансових установ забезпечує платоспроможність установ та є запорукою їх подальшого розвитку. Існує декілька підходів до трактування капіталізації в залежності від виду та галузі застосування у межах фінансової науки.

Таблиця 1.1 – Інформація, що піддається викривленню на ринку НФП

Вид послуги	Сторона надання асиметричної інформації та її зміст	
	Небанківська фінансова установа	Споживач послуги (клієнт)
Депозитні внески	<ul style="list-style-type: none"> - можливість і порядок зміни процентної ставки під час дії договору; - умови пролонгації; - розмір процентної ставки; - комісії. 	<ul style="list-style-type: none"> - індивідуальні потреби в достроковому розірванні, що відомі споживачі ще при укладенні договору.
Кредити	<ul style="list-style-type: none"> - розмір ефективної процентної ставки; - випадки дострокового повернення кредиту; - умови зміни процентної ставки; - комісії (тарифи) з обслуговування кредиту; - строки та умови розгляду кредиту; - умови пролонгації кредиту. 	<ul style="list-style-type: none"> - очікування зниження доходів, зміни місця роботи, тощо. - існуючі додаткові зобов'язання; - існуючі в минулому прострочення за кредитами; - справжня мета отримання кредиту; - технічний стан закладеного майна; - поганий фінансовий стан.
Страховання	<ul style="list-style-type: none"> - розмір франшизи (умовна/безумовна); - строки виплати при настанні страхового випадку; - інформація про афільованих оцінщиках; - інформація про афільованих сервісах. - розмір виплати при настанні страхового випадку; - частота страхових виплат; - нечіткі та розмиті формулювання страхових випадків; - необхідні формальні вимоги щодо збору документів для оформлення виплати. 	<ul style="list-style-type: none"> - технічний стан майна; - вартість застрахованого об'єкта; - можливі фактори, що збільшують ризик; - поганий стан здоров'я (при страхування здоров'я чи життя); - поганий фінансовий стан (при страхуванні відповідальності); - фактичні розміри збитків від страхового випадку; - інформація про страхові випадки в минулому.

Наприклад, для СК капіталізація спрямована на збільшення власного утримання за великими проектами [34, с. 506]. З метою збереження єдності підходу стосовно небанківських фінансових установ під капіталізацію доречно розуміти частку активів цих установ у ВВП країни. Якщо згідно офіційних джерел активи страхових компаній у 2021 р. становили 63,6 млрд. грн, а ВВП 5459 млрд. грн, тоді капіталізація страхового ринку складає лише 0,012%, в той час як капіталізація страхового ринку таких європейських країн набагато вища.

Низький рівень капіталізації ринку кредитної кооперації України є результатом обмеженості розвитку кредитної кооперації в силу недопущення перетворення КС у кооперативні банки та створення інтеграції цих фінустанов за прикладом розвинених країн західної Європи (Німеччини, Франції, Австрії, Угорщини тощо). Наприклад, частка активів системи кредитної кооперації Угорщини у ВВП у 2014 р. складає 5,7% [36], що в черговий раз підтверджує важливість даного ринку НФП у економіці розвинених країн.

6. Недостатнє охоплення небанківськими фінансовими послугами населення. Через недостатню довіру населення до небанківських установ населення проявляє низьку схильність до споживання таких послуг. Адже, якщо у роки розпаду СРСР 71,4% населення України страхувало своє життя та життя рідних [76, с. 46].

Якщо взяти статистику НБУ за страховими компаніями, то на кінець 2022 р. в Україні кількість осіб, застрахованих договорами страхування життя складає 4,5 млн. грн. Згідно даних Держкомстату кількість населення в Україні у 2022 р. складала 41,1 млн. грн. Тобто охоплено приблизно 11 % населення. В той час як загальне число застрахованих у Західній Європі наближається до 85-90% усього населення [39]. Слід також відмітити, що високі темпи інфляції, що були характерні економіці України 90-х рр. та початку ХІХ ст., а також останніх років, ускладнюють нормальний розвиток страхування життя, адже доведено [38] несумісність розвитку ринку

страхування життя при високих темпах знецінення національної грошової одиниці.

Іншою причиною недостатності охоплення населення страховими послугами є низький рівень доходів населення. Враховуючи, що для повноцінного розвитку ринку страхування в державі, середньомісячний дохід потенційного споживача фінансової послуги повинен складати не менше 1200 дол. США, то у зв'язку з істотною девальвацією гривні платоспроможний попит населення на страхові послуги суттєво впав.

Аналогічні тенденції низького рівня залучення населення спостерігається і на ринку недержавного пенсійного забезпечення. В Державному реєстрі фінансових установ станом на 30.06.2021 містилася інформація про 63 НПФ (недержавні пенсійні фонди), з них 58 діючих, а також 19 адміністраторів таких фондів. Загальна кількість учасників НПФ становила 888,3 тис. Це складає 0,02 % населення. Наприклад у Румунії у 2013 р. учасниками НПФ було 292,1 тис. осіб (1,5% населення), в Словаччині – 872,2 тис. осіб (16,1% населення), Угорщині – 1205,3 тис. осіб (12,1% населення).

Також спостерігається низька участь та активність населення у функціонуванні національної системи кредитної кооперації.

7. Однією з основних причин такого низького охоплення населення фінансовими послугами є також його низька фінансова грамотність. Під фінансовою грамотністю розуміють знання, розуміння, навички та впевненість, що в комплексі дозволяють особі приймати правильні фінансові рішення відповідно до конкретних обставин. Основною причиною низької обізнаності населення у питаннях фінансової грамотності є різкий перехід старшого покоління з умов адміністративно-командної економіки у нові умови функціонування, при яких вся відповідальність, в т.ч. правильне прийняття фінансових рішень, лягає на споживача.

8. Відсутність механізму гарантування вкладів членів кредитних спілок та страхових виплат з довгострокового страхування життя також є однією з

причин низької зацікавленості населення небанківськими фінансовими послугами.

9. Інформаційна закритість ринку НФП. Згідно чинного законодавства, небанківські фінансові установи повинні щорічно публікувати свої бухгалтерські звіти та аудиторський висновок у ЗМІ. Водночас, навіть формально виконавши вимогу законодавця, для зовнішнього користувача бухгалтерська звітність фінансової установи не дає можливість адекватно оцінити її фінансово-економічний стан.

10. Низький рівень конкуренції на ринку НФП.

11. Неврегульованість системи оподаткування для професійних учасників ринків НФП, можливість використання їх для ухилення (оптимізації) оподаткування.

12. Функціонування на ринку НФП «псевдоустанов» під виглядом КС, фінансових компаній чи СК, що діють за принципом «фінансової піраміди». Під фінансовою пірамідою необхідно розуміти будь-які операції з фінансовими активами, які здійснюються фізичними або юридичними особами з метою набуття або можливості набуття вигоди для себе чи інших осіб за рахунок перерозподілу активів інших осіб, зокрема без провадження фактичної господарської діяльності [306].

13. Одним з найбільш вагомих факторів гальмування розвитку ринку НФП більшість фахівців вважає низький рівень державного регулювання та зарегульованість процесів на ринку.

Факторами зовнішнього впливу на розвиток ринку НФП є:

1. Нестабільна політична ситуація в країні. На ринку фінансових послуг спостерігаються часті зміни кон'юнктури саме в періоди проведення зміни політичної влади та проведення дострокових виборів.

2. Дія системних ризиків внаслідок глобалізованості фінансових відносин і відсутність дієвих механізмів мінімізації негативного впливу кризових явищ. Військові дії, призвели до суттєвого скорочення національних ринків НФП.

3. Нестабільність системи оподаткування небанківських фінансових установ, кардинальні зміни у принципах оподаткування цих установ.

4. Поява нових послуг, що за своєю природою можуть відноситись до фінансових.

Державне регулювання на ринку фінансових послуг може відбуватися у різних формах, основними з яких є:

1. Розроблення нормативно-правових актів, які регулюють діяльність фінансових установ.

2. Нагляд за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (окрім споживачів фінансових послуг) у дотриманні ними законодавства.

3. У разі виявлення порушень застосування уповноваженими державними органами заходів впливу у вигляді попереджень, штрафів та ін.

Для визначення напрямів вирішення проблем розвитку ринків НФП слід згрупувати існуючі фактори впливу на розвиток ринку, використовуючи причинно-наслідкову діаграму, т.з. діаграму Ісікави (рис. 1.6).

Це є методом представлення найбільш суттєвих зовнішніх та внутрішніх факторів, що створюють проблеми. Ця діаграма дозволяє виявляти та одночасно і структурувати фактори з метою подальшого формування коригувальних дій.

На основі методики системного аналізу [10] сукупність проблем, що гальмують розвиток ринків НФП відображено в ієрархічній структурі. Визначені проблеми згруповано за впливом на розвиток ринків НФП і подано за таким переліком: 1. Недостатня поширеність НФП (частка активів професійних учасників ринків НФП у ВВП країни); 2. Асиметричність інформації; 3. Низька капіталізація ринку; 4. Нестабільність системи оподаткування; 5. Недовіра споживачів НФП; 6. Недостатній захист прав споживачів НФП; 7. Відсутність гарантійних механізмів; 8. Інформаційна закритість ринків НФП; 9. Низький рівень державного регулювання.

На початковому етапі побудовано направлений граф, який вказує на залежність проблем між собою рис 1.7.

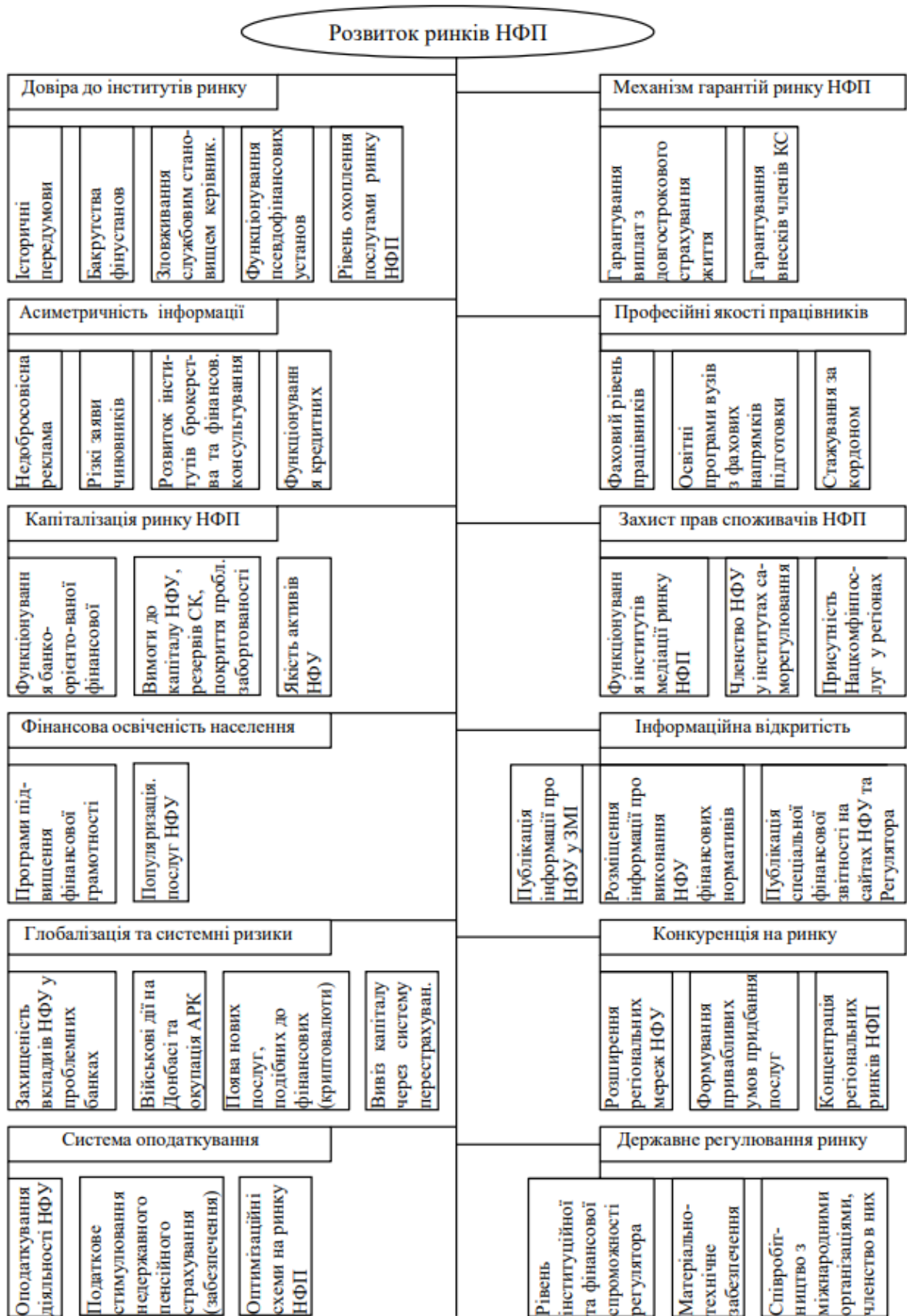

Рисунок 1.6 – Причинно-наслідкова діаграма проблем розвитку ринків НФП

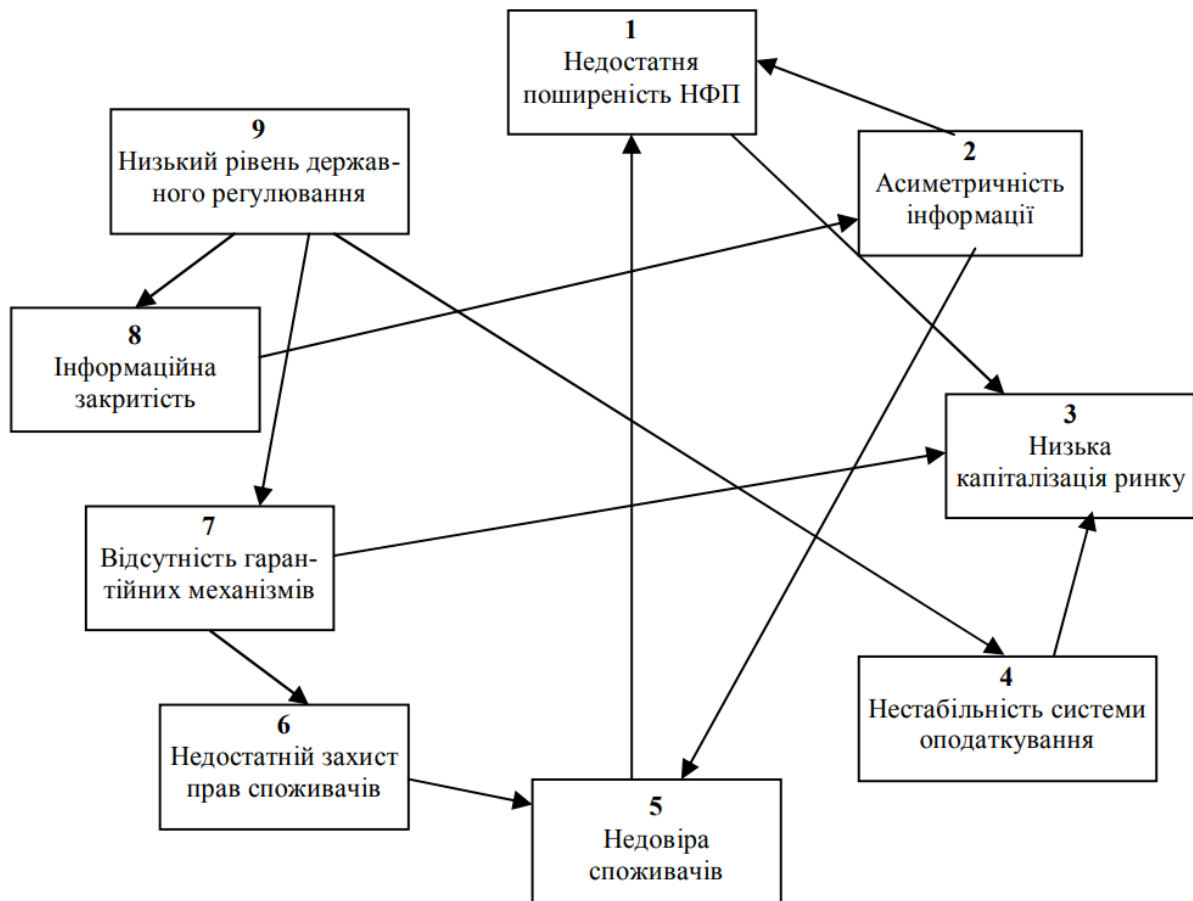

Рисунок 1.7 – Направлений граф причинно-наслідкових зв'язків при встановленні проблем розвитку ринків НФП

На основі вище викладеного матеріалу, підсумуємо, що при використанні таких моделей ієрархії та після проведеного дослідження, можна представити ієрархічну модель проблем розвитку ринків НФП, яка буде мати вигляд (рис. 1.8).

На рис. 1.7 видно, що ієрархія впливу проблем на розвиток ринків НФП є 7-рівневою. З неї наглядно спостерігається необхідність покращення рівня державного регулювання за досліджуваними ринками як базової проблеми, що гальмує розвиток ринків НФП. На наступних двох рівнях (рівень 2-3) розташовані проблеми, що пов'язані з інформаційною закритістю ринків, нестабільністю системи оподаткування, асиметричністю інформації та відсутністю гарантійних механізмів для споживачів НФП. Замикаючою проблемою є низька капіталізація ринків НФП, чому передують проблеми 4-

б рівня ієрархії, а саме: недостатній захист прав та недовіра споживачів НФП, а також недостатнє поширення НФП.

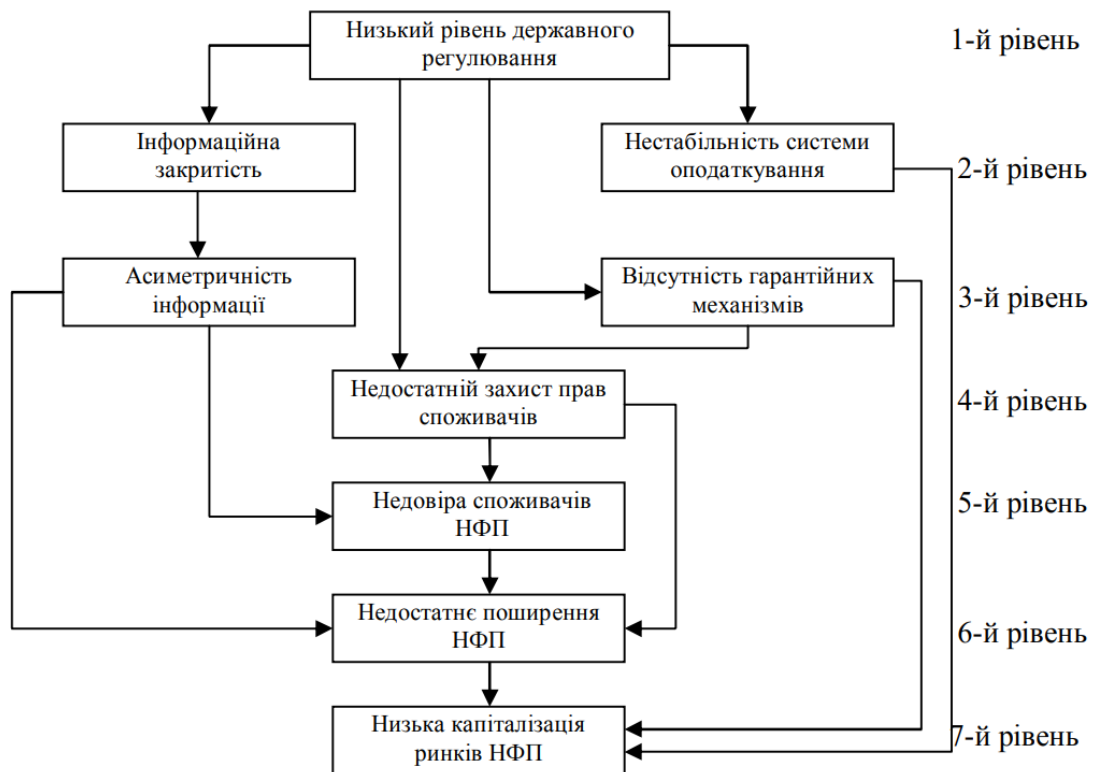

Рисунок 1.8 – Ієрархічно структурований граф проблем розвитку ринків НФП

Для дослідження впливу проблем на розвиток ринків НФП використано проблемно-орієнтований підхід та визначається 7 рівнів наявних проблем, що встановлені відповідно до взаємообумовленого ієрархічного впливу, вирішення розв’язання яких забезпечить подальше зростання ринків НФП в економіці держави.

Висновки до розділу 1

Встановлено, що науковці під системою небанківських фінансово-кредитних інститутів (парабанківська система) розуміють сукупність небанківських фінансових посередників, які функціонують на ринку

фінансових послуг відповідно до законодавства і надають фінансові послуги розрахункового, інвестиційного, депозитного, кредитного, страхового чи посередницького характеру, шляхом акумуляції власних та/чи залучених коштів фізичних чи юридичних осіб, здійснюючи господарську комерційну або некомерційну діяльність для збереження вартості грошей в часі.

Встановлено, що на функціонування та розвиток ринків НФП впливають внутрішні та зовнішні фактори. Серед внутрішніх факторів необхідно виділити такі: організаційна структура НФУ; пріоритетні напрями діяльності; фінансовий стан небанківської установи, забезпеченість фінансовими ресурсами та управління ними; рівень трансакційних витрат; інформаційне забезпечення НФУ; кваліфікація працівників НФУ. Зовнішні фактори поділяються на економічні, соціальні, демографічні, політичні, фінансові.

На український ринок НФП найбільший непрямий вплив чинять стан економіки й групові інтереси в галузях вітчизняної промисловості.

Визначено проблеми функціонування НФКУ в залежності від їх впливу на розвиток ринків НФП і за таким переліком:

1. Недостатня поширеність НФП (частка активів професійних учасників ринків НФП у ВВП країни);
2. Асиметричність інформації;
3. Низька капіталізація ринку;
4. Нестабільність системи оподаткування;
5. Недовіра споживачів НФП;
6. Недостатній захист прав споживачів НФП;
7. Відсутність гарантійних механізмів;
8. Інформаційна закритість ринків НФП;
9. Низький рівень державного регулювання.

2 ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ В ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

2.1 Діяльність страхових компаній на ринку фінансових послуг

Ринок страхових послуг є одним з ключових елементів ринкової інфраструктури та фінансової системи будь-якої держави. З огляду на складні політичні та економічні умови в країні особливим є питання забезпечення захисту всіх учасників господарської діяльності від потенційних загроз та негативних факторів. Задля уникнення ризиків або їх мінімізації у світовій практиці широко застосовують страхування як спосіб відшкодування економічних збитків, завданих стихійними лихами, промисловими аваріями, катастрофами, захист інтересів фізичних та юридичних осіб за настання непередбачених подій тощо. Сьогодні страхування є одним з провідних секторів економіки, адже воно сприяє акумулюванню заощаджень у вигляді страхових премій та перетворенню їх на інвестиції. Досконала система страхового захисту є підґрунтям забезпечення більш високого рівня стабільності народногосподарського відтворювального процесу, досягнення соціальної злагоди, а також гарантом високого рівня життя населення. Створення дієвої системи захисту інтересів громадян, підприємців, держави, підтримання соціальної стабільності суспільства неможливе без ефективного функціонування ринку страхових послуг [42].

Також слід відмітити, що страховий ринок є «розподіленим» між фінансовим ринком і ринком фінансових послуг, невід'ємною складовою якого виступає ринок страхових послуг. «Двоїстість» страхового ринку впливає із «двоїстості», яку несе в собі страхова діяльність. З одного боку, страхові компанії є фінансовими установами, які надають страхові послуги; з другого – вони виступають як фінансові установи, котрі діють на фінансовому ринку. Отже, поняття «страховий ринок» і «ринок страхових послуг» — це поняття не тотожні. На рис. 2.1. схематично зображене місце ринку страхових послуг у

фінансовому секторі країни.

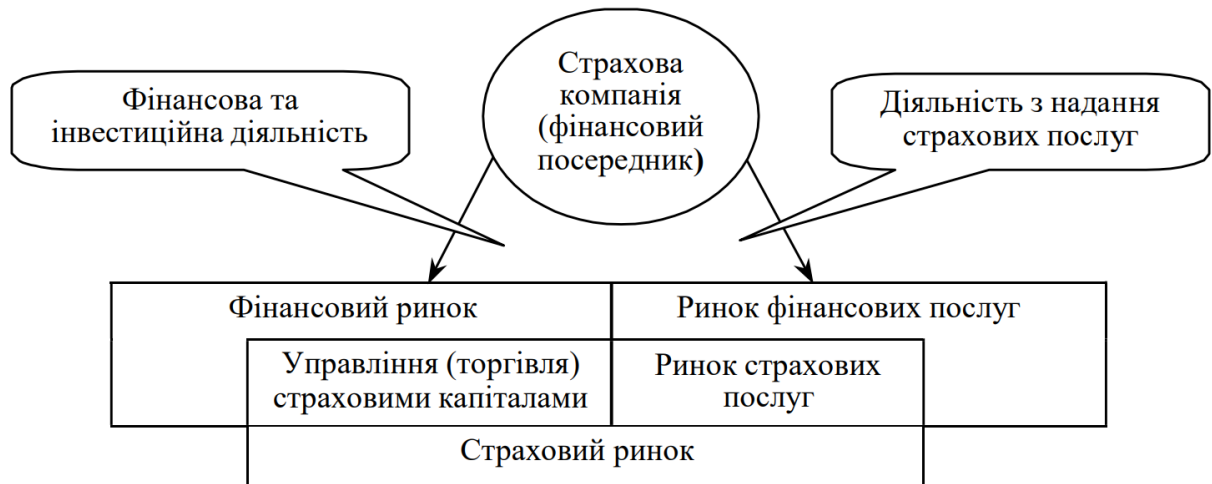

Рисунок 2.1 – Ринок страхових послуг у складі страхового ринку та ринку фінансових послуг України

Ринок страхових послуг, з одного боку, є складовою страхового ринку, а з другого – складовою ринку фінансових послуг.

Ринок страхових послуг, як нова для України форма організації товарного виробництва у сфері страхування, являє собою систему грошових відносин, котра докорінно відрізняється від тих, що супроводжували надання страхових послуг за умов державної монополії. Для нас є дуже важливим підкреслити, що саме відносини щодо купівлі-продажу страхових послуг (тобто не тільки розподільчі, а й обмінні відносини) формують поняття «ринок страхових послуг».

Спираючись на розуміння фінансової природи страхування, дослідник О. Гаманкова пропонує розглядати ринок страхових послуг як особливу сферу грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страхова послуга у вигляді юридично оформлених зобов'язань з надання страхового захисту. Головними суб'єктами цього ринку є страховики (перестраховики) і страхувальники (перестраховальники), а об'єктом відносин між ними виступає страхова послуга. Специфіка страхової послуги, склад, структура страхових послуг, їхня відповідність платоспроможному попиту страхувальників позначаються на ступені розвиненості того ринкового простору, де

пропонується дана послуга для продажу, і визначають тенденції розвитку страхового ринку взагалі [43].

Як зазначає у своєму дослідженні О.Сова, рівень розвитку страхування в країні є одним із основних показників ефективності функціонування бізнес-середовища. Для успішного функціонування страхового ринку України існує ряд перешкод: політична нестабільність в країні, слабкі зовнішньоекономічні зв'язки України у сфері страхування, нерозвиненість національної страхової інфраструктури, низькі показники конкурентоспроможності українських страхових компаній. Хоча страховий ринок України і пройшов стадію формування, але досі знаходиться на етапі свого розвитку [44, 45].

За даними [46] страхування в Україні уособлене 9/10 ризиковими видами; сегмент корпоративного страхування становить майже 95%. Корпоративне страхування здатне стати потужним сектором для розвитку страхового ринку, але якщо ця діяльність спрямована на реальне, а не на "схемне" страхування. Основний зміст операцій схемних компаній полягає в тому, що під виглядом страхових правовідносин відбуваються різноманітні дії, спрямовані на мінімізацію податкового навантаження суб'єктів господарювання, легалізацію доходів, отриманих незаконним шляхом, через переведення безготівкових коштів у готівку [44].

Сучасний стан розвитку страхового ринку України свідчить про те, що він недостатньо ефективно виконує свою роль у функціонуванні фінансової системи [47]. Так, за оцінками експертів, частка страхових платежів за особистим страхуванням в Україні становить усього 4-5%, тоді як у Західній Європі та США цей вид послуг займає близько 60%, у Японії – 80%, у Великобританії – 70%, а у світі в середньому – 58,3%. Загальний обсяг страхових послуг на фінансовому ринку України в останньому десятиріччі за зібраними преміями дорівнював 0,06% світового обсягу і був меншим у 400 разів порівняно із США, у 60 разів – із Німеччиною, у 50 разів – із Францією [48, с. 413].

Нині страховий ринок України характеризується досить помірними темпами розвитку: на ринку функціонують 128 страхових компаній із загальним обсягом активів 70338 млн грн. За період 2017-2022 р. кількість компаній на ринку зменшилась у 2,3 рази (рис. 2.2), що свідчить про посилення нагляду з боку регулятора (з 2019 р. – НБУ) та високу конкуренцію [49].

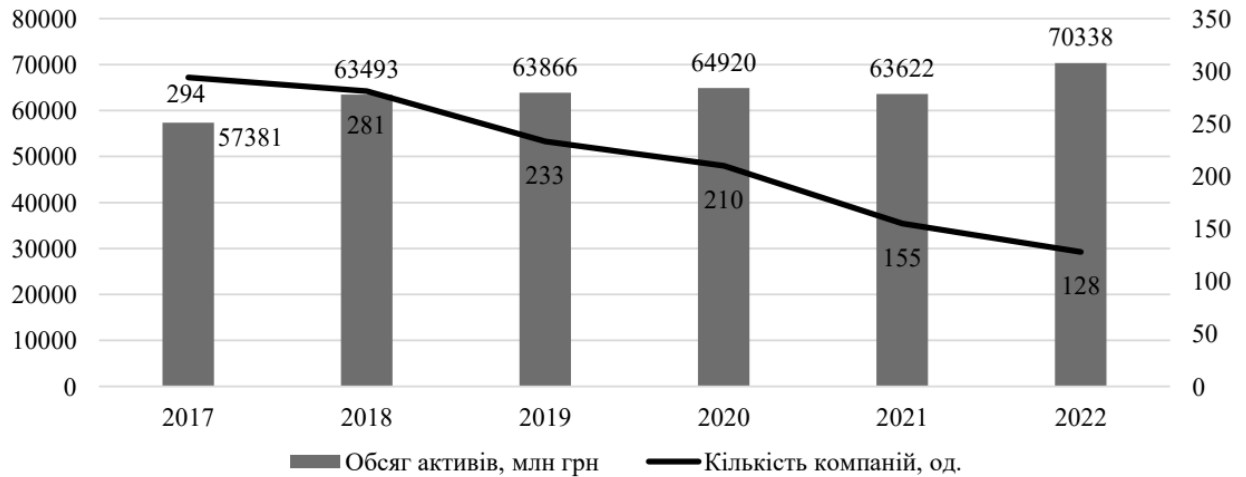

Рисунок 2.2 – Кількість страхових компаній України та розмір їх активів у 2017-2022 рр.

Доповнимо аналіз квартальними показниками діяльності за 2022 р. табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Аналіз кількості страхових компаній у 2022 р.

Показники	Період			
	I квартал	I півріччя	9 місяців	2022 рік
Кількість зареєстрованих страхових компаній, на кінець періоду, одиниць, із них:				
компанії зі страхування життя	145	142	139	128
	13	13	13	12

Побудовано за даними 50.

Отже, станом на 01.01.2023 в Державному реєстрі фінансових установ (ДРФУ) обліковувалося 128 страховиків, з них 12 - компанії зі страхування життя.

Не зважаючи на скорочення чисельності страхових компаній, ті оператори ринку, які продовжують свою діяльність, суттєво нарощують капіталізацію ринку. У 2017 р. на одну компанію припадало 195,2 млн грн активів, у 2019 р. – 274,1 млн грн, у 2021 р. – 410,5 млн грн, а у 2022 р. – уже 549,5 млн грн. Динаміка активів страхових компаній наведена у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Динаміка активів, статутних капіталів та сформованих страхових резервів страхових компаній у 2020-2022 рр.

Показники	2020	2021	2022
Активи за балансом	64 920,2	64209,2	70298,3
Активи, визначені статтею 31 Закону України "Про страхування"	46 191,1	47159,2	54145,6
Обсяг сплачених статутних капіталів	9 748,1	7923,7	6716,8
Сформовані страхові резерви	34 193,0	36555,7	41000,6

Як видно з таблиці, страхові компанії за останні три роки мають позитивну динаміку активів та сформованих страхових резервів. Про що наглядно демонструє рисунок 2.3.

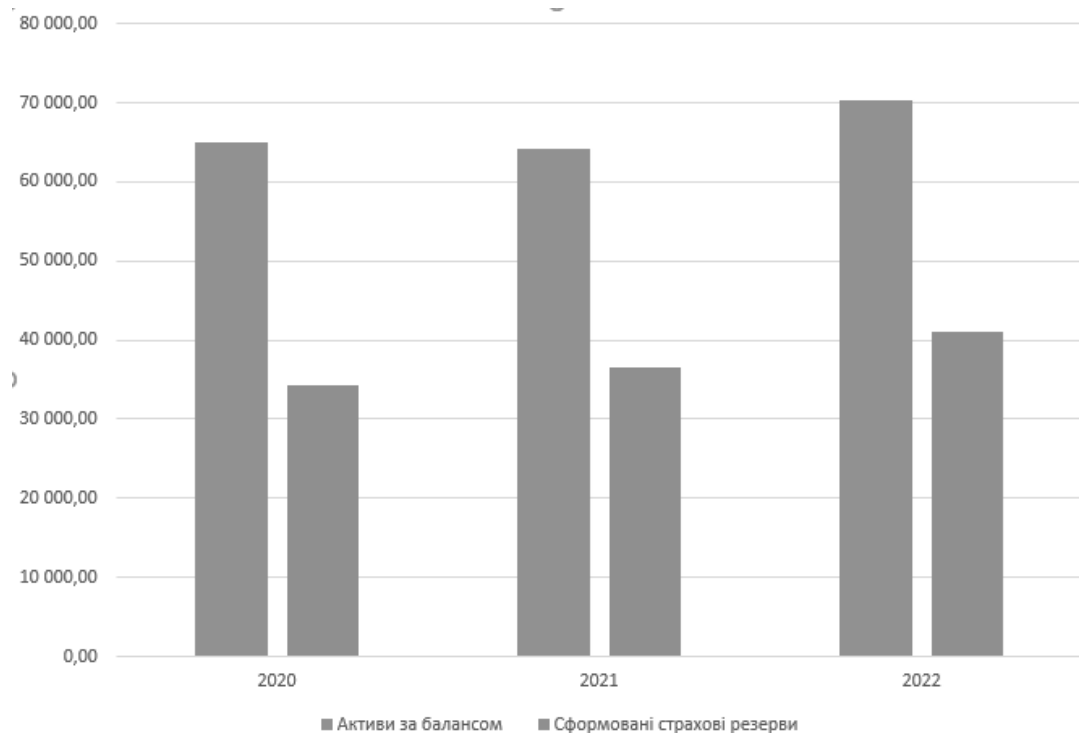

Рисунок 2.3 – Динаміка активів та сформованих резервів страхових компаній у 2020-2022 рр.

Проте, більш розгорнуті показники розвитку страхового ринку за період 2017-2022 рр. демонструють нестійку суперечливу динаміку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Основні показники розвитку страхового ринку України в 2017-2022 рр.

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміна за 2017-2022 рр.
Кількість укладених договорівстрахування (тис. од.)	70658	77495	80271	120577	131562	88102	17444
Валові страхові премії, млн грн	43432	49367	53001	45176	49708	39616	-3816
Валові страхові премії на 1 договірстрахування, грн	615	637	660	375	378	450	-165
Валові страхові виплати, млн грн	10537	12863	14338	14854	17958	13001	2464
Валові страхові виплати на 1 договірстрахування, тис. грн	149	166	179	123	137	148	-2
Рівень валових виплат, %	24,26	26,06	27,05	32,88	36,13	32,82	8,56 в.п.
Показник проникнення, %	1,45	1,39	1,33	1,08	0,91	н/д	-
Показник щільності страхування, грн на 1 особу	1025	1171	1265	1086	1207	н/д	-

На тлі загального зростання кількості укладених договорів за період 2017-2021 рр. (+17444 тис. од.), майже вдвічі знизилась вартість 1 договору. Схожа тенденція притаманна обсягам валових страхових виплат: при зростанні загального їх обсягу у довоєнний період до 17958 млн грн, на 1 договір у 2021 р. припало 137 тис грн, що на 12 тис. грн менше ніж у 2017 р.

У 2022 р. у зв'язку з воєнним станом на території України було порушено загальні тенденції розвитку страхового ринку: кількість укладених договорів страхування у порівнянні з 2021 р. впала у 1,5 рази, а розмір валових страхових премій скоротився на 10,1 млрд грн, у результаті, обсяг страхових премій на 1 договір страхування зріс на 72 грн. і склав 450 грн.

Показник проникнення та показник щільності страхування за період 2017-2021 рр. відображають надзвичайно низький рівень розвитку ринку страхування України у порівнянні з іншими країнами світу (в середньому 6,1% і 34 дол. США відповідно).

Зокрема, показник проникнення, який показує співвідношення валових страхових премій до ВВП країни у %, знаходиться на надзвичайно низькому рівні, очевидно через скорочення обсягів страхових премій при одночасному прирості ВВП. Щільність страхування, що відображає розмір страхових премій на 1 особу також демонструє не стабільну динаміку через мінливі умови економічного зростання в країні та нестійку платоспроможність населення.

Доповнимо проведений аналіз офіційною статистикою НБУ за 1 півріччя 2022 р. [51].

Щодо обсягів бізнесу, загальні підписані премії у I півріччі 2022 року у порівнянні з I півріччям 2021 року скоротилися майже на третину (-28%) і склали 17,8 млрд. грн. – при цьому скорочення обсягів у більшій мірі мало місце у сегменті non-life (-29%), обсяги страхових премій зі страхування життя скоротилися удвічі менше (-15%) (рис. 2.4).

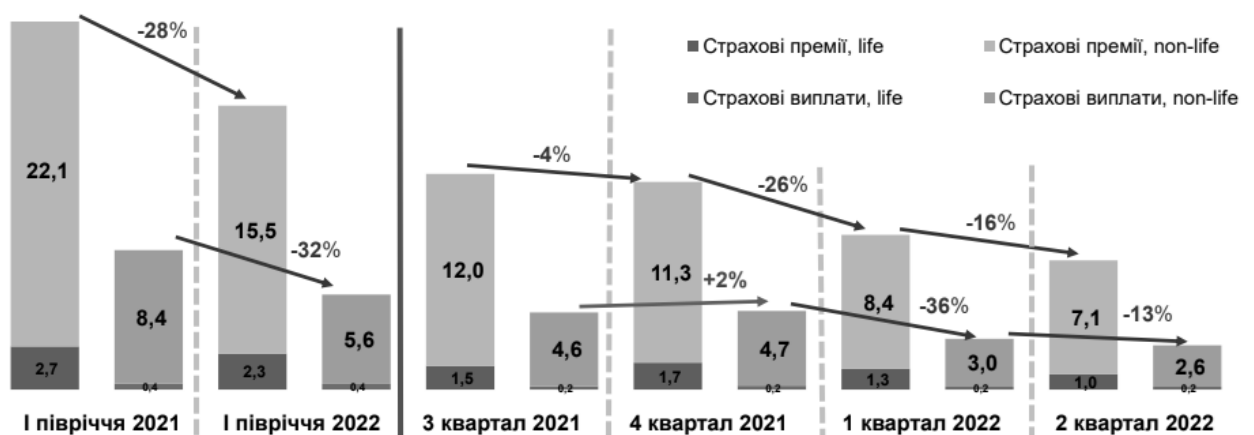

Рисунок 2.4 – Страхові премії та страхові виплати страхових компаній I півріччя 2022 р., млрд грн

Обсяги сплачених страхових виплат/відшкодувань у I півріччі цього року також співмірно впали у сегменті non-life (-32%). Також, на зменшення обсягів страхових відшкодувань вплинуло зниження частоти заявлених випадків з ОСЦПВ, КАСКО. Рівень виплат склав 34% та не змінився. Динаміка показників за останні 4 квартали свідчать про те, що найбільший спад обсягів діяльності припав на кінець I кварталу 2022 року. У II кварталі падіння продовжилось, але воно було менш стрімким – страховики змогли організувати та налагодити роботу в умовах воєнного стану.

Щодо структури страхового портфеля (рис. 2.5), у I півріччі 2022 року 44% страхових премій традиційно припало на автостраховання (ОСЦПВ, Зелена картка, КАСКО) – у період військової агресії частка цих видів страхування у портфелі стала більш значною (за аналогічний період минулого року – 36%). Особові види страхування (ДМС, страхування від нещасних випадків, страхування життя) склали 31%.

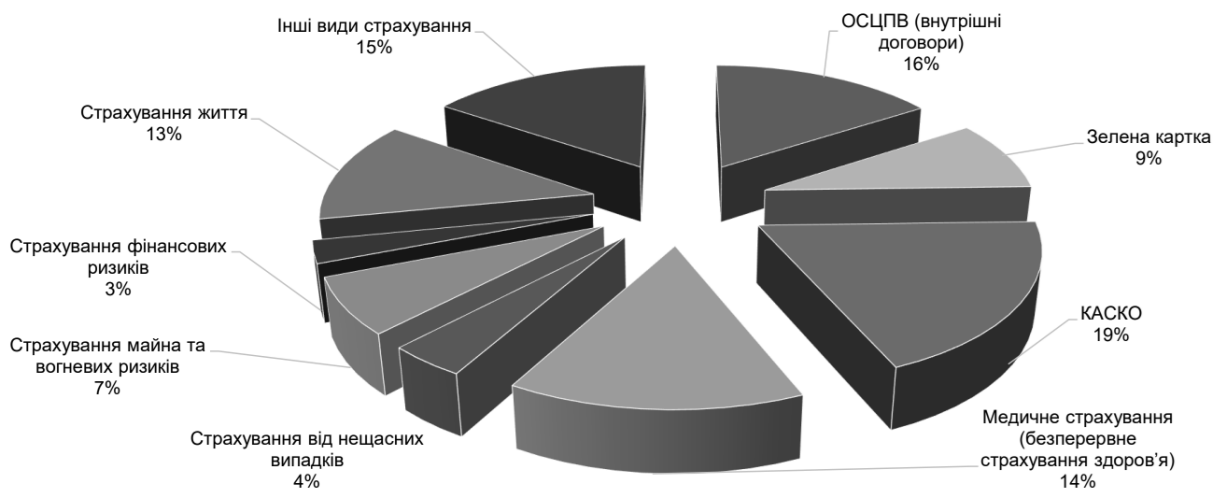

Рисунок 2.5 – Страховий портфель за I півріччя 2022 року за видами страхування.

У структурі страхового портфеля найбільше скоротились обсяги страхування майнових та вогневих ризиків (-60%), фінансових ризиків (-64%) та КАСКО (-30%) (рисунок 2.6). Драйверами підтримки страхового бізнесу non-life стали «Зелена картка» (+76%), ОСЦПВ (-13%), страхування від нещасних

випадків (-16%). Надходження страхових премій зі страхування життя скоротилося на 16%.

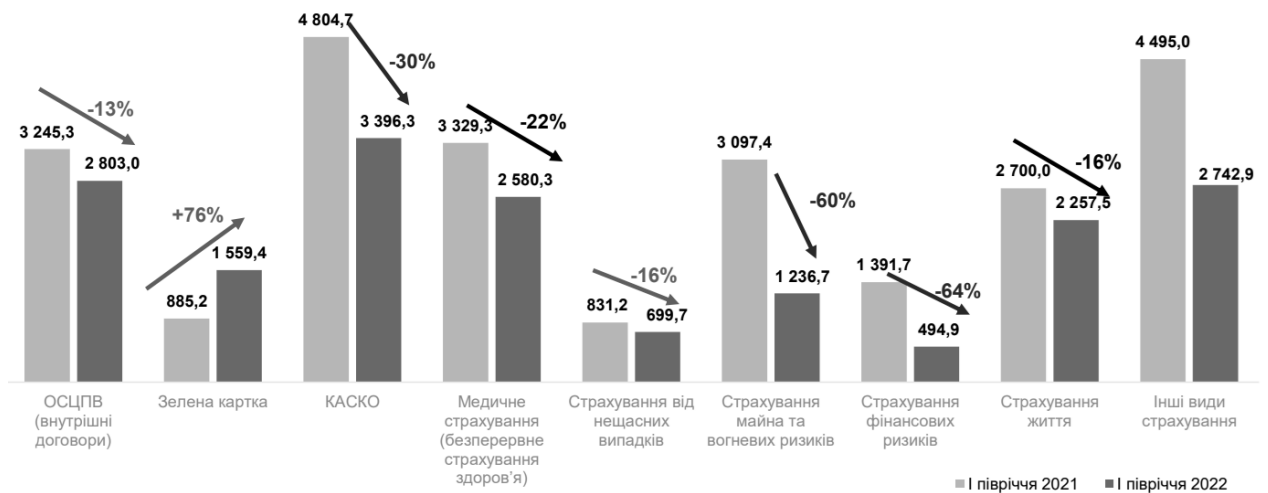

Рисунок 2.5 – Динаміка структури страхового портфеля за I півріччя 2022 р. за видами страхування.

Військова агресія проти України майже не вплинула на структуру прийнятних активів страховиків:

- частка ОВДП зросла з 27,9% до 31,1%;
- частки коштів, розміщених на депозитних та поточних рахунках у банках залишилась сталою;
- частка прийнятної дебіторської заборгованості на зросла (7,1-7,7%).
- частка найбільш ліквідних та безпечних прийнятних активів (кошти в банках, ОВДП, кошти в МТСБУ) з початку року істотно не змінилась (65% станом на 01.01.2022; 66,1% – станом на 01.07.2022).

Структура прийнятий активів за I півріччя 2022 р. наведена на рис. 2.6.

З урахуванням проведення на території України бойових дій вартість та наявність на балансах страховиків нерухомого майна (9%) потребуватиме, як тільки це стане можливо, інвентаризації та оцінки вартості.

Щодо стану дотримання страховиками вимог до платоспроможності основних фінансових нормативів у 2022 році. За підсумками 2021 року 6 страховиків-ліцензіатів non-life порушували нормативи.

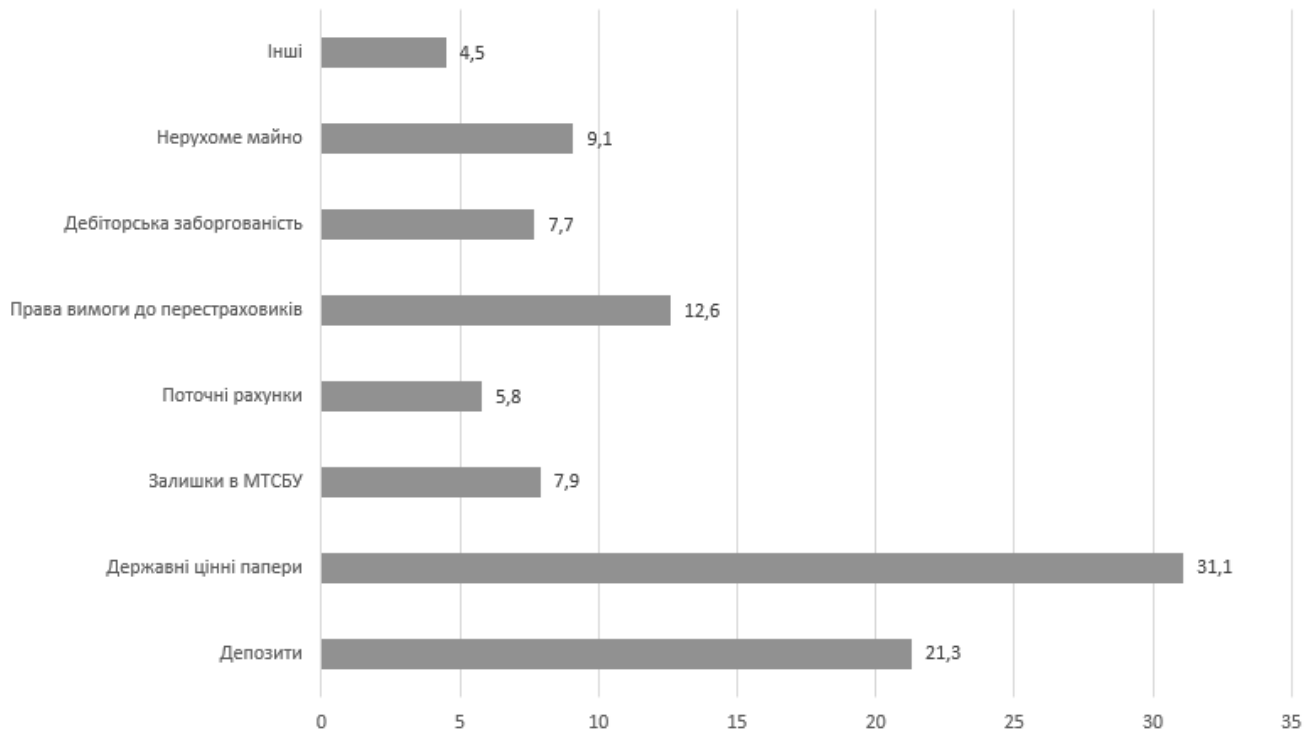

Рисунок 2.6 – Структура прийнятих активів за I півріччя 2022 р.

На сьогодні з них: 1 страховик виведений з ринку, інші 5 самостійно усунули порушення, у т.ч. 1 страховик виконав План відновлення фінансової стабільності.

Станом на 01.04.2022 не дотримувались нормативів 22 страховика, з них 2 СК-life. На сьогодні з них: 1 страховик виведений з ринку, 12 страховиків самостійно усунули порушення у II кварталі 2022 року, у 9 компаній порушення тривали до наступної звітної дати.

Станом на 01.07.2022 кількість порушників зменшилась до 15, з них з них 2 СК-life. На сьогодні з них: 1 страховик виведений з ринку, 6 страховиків самостійно усунули порушення, у 8 компаній порушення тривають, до деяких з них вже застосовані заходи впливу. За результатами досліджень причин порушення страховиками фінансових нормативів лише у трьох страховиків виявлений вплив на порушення військової агресії російської федерації проти України.

Таким чином, проаналізувавши діяльність страхових компаній можна зробити наступні висновки:

- за 2022 р. обсяг активів страховиків життя збільшився на 18%. Упродовж року ринок покинула одна компанія страхування життя та 26 ризикових страховиків.

- загалом у 2022 році обсяги премій зі страхування життя зменшилися на 17%, а ризикового страхування – на 21%. У цілому за рік виплати за договорами страхування життя зросли на 7%, ризикового страхування – зменшилися на майже третину.

- у 2022 році частка премій з автострахування (КАСКО, ОСЦПВ і “Зелена картка”) зросла на 10 в. п. до 49%. Зокрема, обсяг премій “Зеленої картки” збільшився більш ніж удвічі порівняно з попереднім роком, а виплат – майже на третину. При цьому більш ніж удвічі скоротилися премії з майнового страхування та страхування фінансових ризиків, а їхні виплати зменшилися на 62%. Обсяг валових премій, переданих у перестраховання, зменшився за рік більш ніж у два рази, а виплати – майже на 60%.

- у річному вимірі резерви збитків і за добровільними, і за обов’язковими видами страхування зросли на 36%. Коефіцієнт збитковості обов’язкових видів страхування залишився на рівні 45%: негативний вплив від зростання резервів збитків нівелювався збільшенням обсягу зароблених премій. Аналогічний показник для добровільних видів страхування зменшився (поліпшився) до 42%. Рушієм цього було зменшення обсягу резервів.

- рентабельність капіталу ризикових страховиків становила 15%, страховиків життя – 13%. Станом на 1 січня 2023 року хоча б один із нормативів платоспроможності та достатності капіталу й ризиковості операцій порушували сім страховиків.

Таким чином, страховому ринку України притаманні проблеми та характеристики, які склалися у довоєнний період та посилились військовими діями по усій території держави.

2.2 Дослідження діяльності недержавних пенсійних фондів

Найважливішою складовою добробуту громадян кожної держави є забезпечення соціальних гарантій за рахунок додаткових виплат. Однією з основних складових системи соціального захисту населення в Україні є пенсійне забезпечення, яке охоплює непрацездатних громадян похилого віку та інші категорії громадян. Тому саме система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень, сприятиме не тільки отриманню додаткового джерела доходу для громадян, а й мобілізації додаткових джерел інвестиційних ресурсів в економіку України .

Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи. Її розбудова здійснюється починаючи з 2004 року після набрання чинності Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди [52].

Основною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням дохідності пенсійних активів вище рівня інфляції та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки.

За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, станом на 31.12.2022 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 63 недержавні пенсійні фонди (далі – НПФ) та 19 адміністраторів НПФ. При цьому, слід зазначити, що аналіз здійснено за даними 19 адміністраторів щодо діяльності 58 діючих недержавних пенсійних фондів.

Проаналізуємо, яку роль займають недержавні пенсійні фонди України у її фінансовій системі на основі аналізу основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів.

Аналіз діяльності ринку недержавного пенсійного забезпечення проведено на підставі звітних даних станом на 31.12.2022. Основні показники діяльності НПФ та темпи їх приросту наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів

Показники	Станом на 31.12.2020	Станом на 31.12.2021	Станом на 31.12.2022	Темпи приросту, %	
				2021/ 2020	2022/ 2021
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	87,8	95,5	96,1	8,8	0,6
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	883,0	890,7	887,8	0,9	-0,3
Загальна вартість активів НПФ, млн.грн.	3 563,7	3 874,7	4 146,0	8,7	7,0
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 377,9	2 618,3	2 819,0	10,1	7,7
у тому числі:					
- від фізичних осіб	300,7	425,2	506,7	41,4	19,2
- від фізичних осіб-підприємців	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0
- від юридичних осіб	2 075,5	2 192,4	2 299,6	5,6	4,9
Пенсійні виплати, млн. грн.	1 107,4	1 287,2	1 461,1	16,2	13,5
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	87,0	90,0	91,9	3,4	2,1
Сума інвестиційного доходу, млн.грн.	2 635,7	2 957,4	3 285,6	12,2	11,1
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	2 179,5	2 428,7	2 683,6	11,4	10,5
Сума витрат, що відшкодовуються зарахунок пенсійних активів, млн. грн.	456,1	528,7	602,0	15,9	13,9

Так, як видно з таблиці 2.4, станом на 31.12.2022 адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 96,1 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 0,6% (0,6 тис. шт.) порівняно зі станом на 31.12.2021.

Структура пенсійних контрактів станом на 31.12.2022:

- з вкладниками – фізичними особами – 89,3 тис. шт.;
- з вкладниками фізичними особами-підприємцями – 0,1 тис. шт.;
- з вкладниками – юридичними особами – 6,7 тис. шт.

Збільшення кількості пенсійних контрактів станом на 31.12.2022 пов'язане зі збільшенням пенсійних контрактів з фізичними особами. Так:

- порівняно зі станом на 31.12.2021 збільшення кількості контрактів з фізичними особами станом на 31.12.2022 становило 0,7 % (0,6 тис. шт.).
- порівняно зі станом на 31.12.2020 збільшення кількості контрактів з фізичними особами станом на 31.12.2022 становило 10,2% (8,3 тис. шт.).

Пенсійні контракти станом на 31.12.2022 укладено з 88,7 тисячі вкладників, з яких:

- юридичні особи – 2,0 тисячі, або 2,3% від загальної кількості вкладників,
- фізичні особи – 86,7 тисячі, або 97,7%.

Кількість вкладників станом на 31.12.2022 збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2021 року на 0,5% (0,4 тис. вкладників) та станом на 31.12.2021 порівняно з аналогічним періодом 2020 року кількість вкладників збільшилася на 7,8% (6,4 тис. вкладників).

Щодо динаміки кількості укладених пенсійних контрактів та кількості вкладників, яка наведена у таблиці 2.5, та певним чином характеризує активність ринку, слід відмітити, що:

- станом на 31.12.2021 кількість вкладників становить 88,3 тисячі, з яких юридичні особи становили 2,0 тисячі вкладників, фізичні особи – 86,3 тисячі вкладників;
- станом на 31.12.2020 – 81,9 тисячі вкладників, з яких юридичні особи становили 2,1 тисячі вкладників, фізичні особи – 79,8 тисячі вкладників.

Таблиця 2.5 – Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів та кількості вкладників

Показник	Станом на			Приріст 2021/2020 (%)	Приріст 2022/2021 (%)
	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022		
Кількість вкладників юридичних осіб, тис. осіб	2,1	2,0	2,0	-4,8	0,0
Кількість вкладників фізичних осіб, тис. осіб	79,8	86,3	86,7	8,1	0,5
Загальна кількість вкладників, тис. осіб	81,9	88,3	88,7	7,8	0,5
Кількість укладених пенсійних контрактів з юридичними особами, тис. шт.	6,7	6,7	6,7	0,0	0,0
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами-підприємцями, тис. шт.	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами, тис. шт.	81,0	88,7	89,3	9,5	0,7
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	87,8	95,5	96,1	8,8	0,6

Загальна кількість вкладників за період з 31.12.2021 по 31.12.2022 зростає за рахунок збільшення кількості вкладників фізичних осіб на 0,5%.

Також важливим показником, що характеризує покриття даним видом послуг населення України, є кількість учасників НПФ, яка представлена на рис. 2.7. Так, станом на 31.12.2022 загальна кількість учасників НПФ становила 887,8 тис. осіб (станом на 31.12.2021 – 890,7 тис. осіб), з яких отримали/ отримують пенсійні виплати 91,9 тис. осіб (10,4% від загальної кількості учасників).

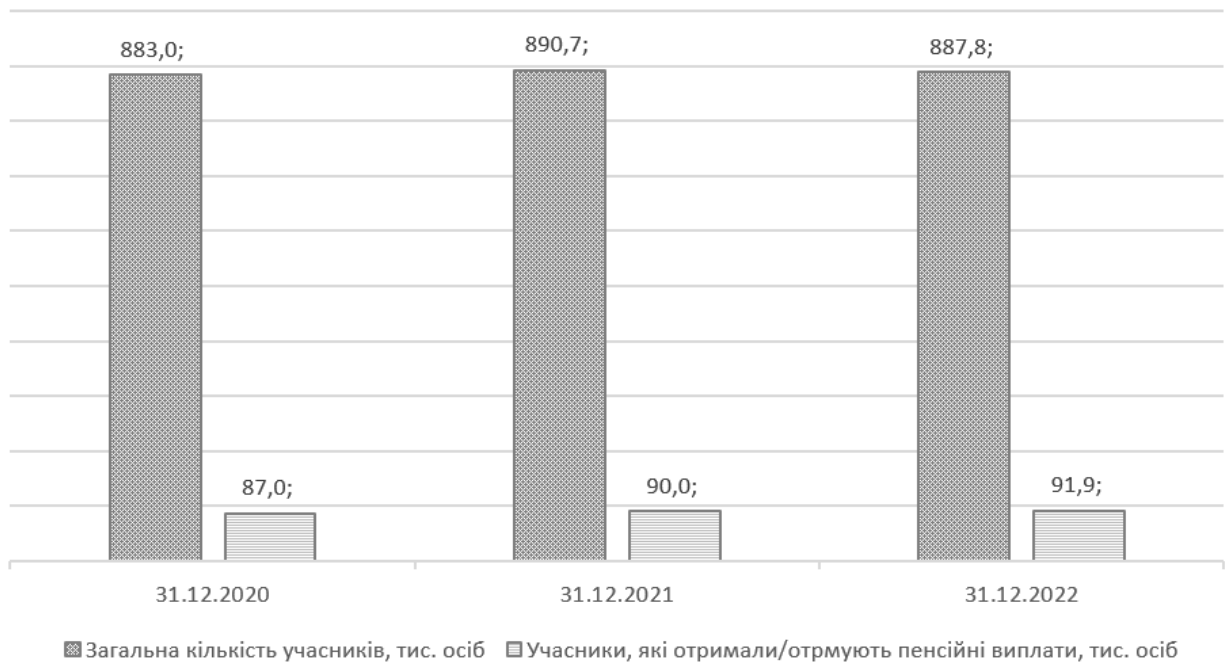

Рисунок 2.7 – Динаміка кількості учасників недержавних пенсійних фондів

Недержавні пенсійні фонди можуть здійснювати своїм учасникам такі види пенсійних виплат:

- 1) пенсія на визначений строк;
- 2) одноразова пенсійна виплата.

Пенсія на визначений строк та одноразова пенсійна виплата виплачуються учаснику пенсійного фонду адміністратором фонду від імені фонду. Адміністратором недержавного пенсійного фонду є юридична особа, яка здійснює адміністрування недержавних пенсійних фондів на підставі ліцензії на провадження діяльності з адміністрування пенсійних фондів. Адміністратор надає послуги пенсійному фонду на підставі договору про адміністрування пенсійного фонду, який укладається з радою пенсійного фонду у письмовій формі.

Також Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [55] передбачена виплата довічної пенсії (довічного ануїтету).

Довічна пенсія є пенсійною виплатою, яка здійснюється страховою організацією на підставі договору страхування довічної пенсії протягом життя

фізичної особи періодично після досягнення нею пенсійного віку відповідно до законодавства про страхування

Страхова організація для виплати довічної пенсії учаснику пенсійного фонду обирається ним після досягнення пенсійного віку.

Розміри пенсійних виплат визначаються з урахуванням сум пенсійних коштів, що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду, тривалості виплати та формули розрахунку величини пенсії на визначений строк згідно з методикою, затвердженою Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України. Пенсійні виплати здійснюються у грошовій формі в національній валюті України.

Пенсійні виплати здійснюються учаснику чи його спадкоємцям у грошовій формі за рахунок грошових коштів, які накопичені у фонді та обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника, за умови набуття права на недержавну (додаткову) пенсію відповідно до діючого законодавства України.

Підставою для отримання пенсійних виплат з недержавного пенсійного фонду може бути:

1) досягнення учасником фонду пенсійного віку, визначеного ним у заяві про пенсійні виплати. Пенсійний вік, що визначається учасником фонду, може бути меншим або більшим від пенсійного віку, який дає право на пенсію за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням, не більше ніж на 10 років, якщо інше не визначено законами;

2) визнання учасника фонду інвалідом;

3) медично підтверджений критичний стан здоров'я (онкозахворювання, інсульт тощо) учасника фонду;

4) виїзд учасника фонду на постійне проживання за межі України (у разі виїзду учасника фонду на постійне проживання за межі України він має право отримати одноразову пенсійну виплату без обмежень щодо пенсійного віку, для чого подає відповідну заяву адміністратору).

5) смерть учасника фонду (у разі смерті учасника фонду пенсійна

виплата здійснюється його спадкоємцям).

Пенсійні виплати учасникам недержавних пенсійних фондів здійснюються незалежно від отримання виплати за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням або з інших джерел [53].

Щодо аналізу даних показників, який представлений у таблиці 2.6, то пенсійні виплати (одноразові та на визначений строк) станом на 31.12.2022 становили 1461,1 млн. грн., що на 13,5% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року, при цьому одноразові виплати зросли на 6,5%, пенсійні виплати на визначений строк – на 22,1%.

Таблиця 2.6 – Динаміка пенсійних виплат

Показник	Станом на			Приріст 2022/2021 (%)
	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022	
Одноразові пенсійні виплати, млн. грн.	649,9	711,1	757,4	6,5
Пенсійні виплати на визначений строк, млн. грн.	457,5	576,1	703,7	22,1
Всього, млн. грн.	1 107,4	1 287,2	1 461,1	13,5

Сукупно недержавними пенсійними фондами станом на 31.12.2022 було здійснено пенсійних виплат (одноразових та на визначений строк) 91,9 тисячі учасників, тобто 10,4% від загальної кількості учасників, які отримали/отримують пенсійні виплати.

Одним із основних якісних показників, які характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески.

Сума пенсійних внесків станом на 31.12.2022 становить 2 819,0 млн. грн., збільшившись на 7,7% (200,7 млн. грн.) в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Порівняно зі станом на 31.12.2020 сума пенсійних внесків станом на 31.12.2021 збільшилась на 10,1% (240,4 млн. грн.).

У загальній сумі пенсійних внесків станом на 31.12.2022 основну частину, або 81,6%, становлять пенсійні внески від юридичних осіб, на які припадає 2 299,6 млн. грн.

На збільшення суми пенсійних внесків станом на 31.12.2022 вплинуло збільшення суми пенсійних внесків від фізичних осіб на 19,2% (81,5 млн. грн.) та від юридичних осіб — на 4,9% (107,2 млн. грн.).

На збільшення суми пенсійних внесків станом на 31.12.2021 вплинуло збільшення суми пенсійних внесків від фізичних осіб на 41,4% (124,5 млн. грн.) та від юридичних осіб — на 5,6% (116,9 млн. грн.).

Загальна вартість активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, станом на 31.12.2022 становила 4 146,0 млн. грн., що на 7,0%, або на 271,3 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року та на 16,3%, або на 582,3 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2020 року (рис. 2.8).

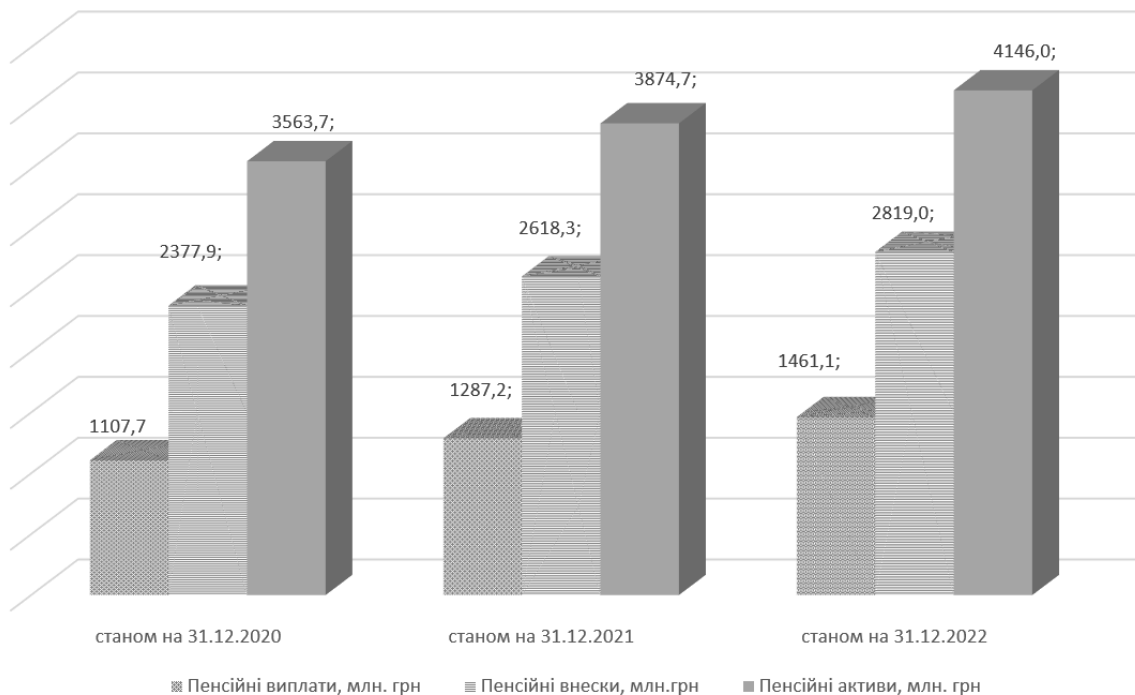

Рисунок 2.8 – Динаміка основних показників системи НПЗ (млн.грн).

Загалом НПФ функціонують як неприбуткові організації (непідприємницькі товариства), оскільки їх безпосередні засновники не отримують доходу або прибутку від власної діяльності, крім покриття витрат на її організацію. Тобто отримання прибутку від інвестиційної діяльності засновниками НПФ не передбачається. Натомість дохід від неї розподіляється між учасниками фонду, що й дає змогу нівелювати рівень інфляції, а також

збільшувати загальний обсяг активів.

Інвестиційна політика визначається як обґрунтування основних напрямів використання інвестиційних ресурсів з урахуванням вибору конкретних фінансових інструментів та строків інвестування, що забезпечує досягнення поставлених цілей при дотриманні законодавчих обмежень. Успіх інвестиційної діяльності будь-якого фонду залежить від виваженості інвестиційної політики та ефективності сформованого ним інвестиційного портфеля, тобто сукупності фінансових інструментів, придбаних із метою отримання інвестиційного доходу.

Основні положення інвестиційної політики НПФ ґрунтуються на необхідності оптимізації портфеля інвестицій при дотриманні вимог надійності й платоспроможності фонду. Це досягається завдяки дотриманню принципів:

- диверсифікованості, прибутковості, ліквідності й зворотності;
- достатності коштів фонду для покриття взятих зобов'язань;
- обмеження ризику вкладень [54, с. 8].

З метою зменшення ризиків зазнавання збитків від інвестиційної діяльності українським законодавством встановлено обмеження щодо вкладення НПФ коштів у різні види цінних паперів

Так згідно ст. 49 ЗУ «Про недержавне пенсійне забезпечення» [55]. встановлені наступні обмеження щодо здійснення інвестиційної діяльності. Особа, що здійснює управління активами пенсійного фонду, під час провадження нею такої діяльності не має права:

1) розміщувати на банківських депозитних рахунках у грошових коштах та в ощадних сертифікатах банків, депозитних сертифікатах банків більш як 50 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

2) придбавати або додатково інвестувати в цінні папери одного емітента більш як 5 відсотків загальної вартості пенсійних активів (крім цінних паперів, погашення та отримання доходу за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, та у випадках, визначених цим Законом);

3) придбавати або додатково інвестувати в цінні папери, доходи за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, більш як 50 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

4) придбавати або додатково інвестувати в облігації міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України, більш як 50 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

5) придбавати або додатково інвестувати в цінні папери, доходи за якими гарантовано Радою міністрів Автономної Республіки Крим, та облігації місцевих позик більш як 20 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

6) придбавати або додатково інвестувати в корпоративні облігації, емітентами яких є резиденти України, більш як 40 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

7) придбавати або додатково інвестувати в акції українських емітентів більш як 40 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

8) придбавати або додатково інвестувати в акції українських емітентів, що не допущені до торгів на регульованому фондовому ринку, більш як 10 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

9) придбавати або додатково інвестувати в цінні папери іноземних емітентів (крім облігацій міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України) більш як 20 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

10) придбавати або додатково інвестувати в іпотечні облігації більш як 40 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

11) придбавати або додатково інвестувати в об'єкти нерухомості більш як 10 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

12) придбавати або додатково інвестувати в банківські метали, у тому числі шляхом відкриття поточних та депозитних рахунків в установах банків у банківських металах, більш як 10 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

13) придбавати або додатково інвестувати в інші активи, що можуть

бути оцінені за ринковою вартістю та не заборонені законодавством України, але не зазначені у цій статті, включаючи акції, набуті внаслідок перетворення юридичної особи, корпоративні права якої перебували в активах пенсійного фонду, в акціонерне товариство, більш як 5 відсотків загальної вартості пенсійних активів.

Станом на 31.12.2022 переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали державні цінні папери (45,0%), грошові кошти на рахунках у банках (40,2% інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (9,0%), об'єкти нерухомості (2,6%), дебіторська заборгованість (1,2%) (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Динаміка структури інвестованих пенсійних активів

Назва активу	Станом на 31.12.2021		Станом на 31.12.2022		Приріст 2022/2021 (%)
	Загальна вартість, млн грн	Відсоток від загальної суми активів, %	Загальна вартість, млн грн	Відсоток від загальної суми активів, %	
Державні цінні папери	1 807,1	46,6	1 864,8	45,0	3,2%
Грошові кошти	1 290,1	33,3	1 666,4	40,2	29,2%
Облігації підприємств	423,3	10,9	374,3	9,0	-11,6%
Об'єкти нерухомості	108,7	2,8	109,0	2,6	0,3%
Дебіторська заборгованість	42,3	1,1	50,4	1,2	19,1%
Акції	64,4	1,7	42,0	1,0	-34,8%
Інші інвестиції	13,6	0,4	11,0	0,3	-19,1%
Облігації внутрішніх місцевих позик	114,3	2,9	13,4	0,3	-88,3%
Банківські метали	10,9	0,3	14,7	0,4	34,9%
Всього:	3 874,7	100,0	4 146,0	100,0	7,0%

Метою інвестування пенсійних активів є, насамперед, збереження пенсійних заощаджень громадян. Стратегія інвестування недержавних пенсійних фондів є більш консервативною, ніж у інших фінансових установ. Тому, вже досить тривалий період, основними напрямками інвестування НПФ залишаються державні цінні папери та грошові кошти, розміщені на депозитах.

Станом на 31.12.2022 відбувся приріст вкладень в банківські метали (на 34,9%), грошові кошти на рахунках у банках (на 29,2%), дебіторську заборгованість (на 19,1%), державні цінні папери (на 3,2%), об'єкти нерухомості (на 0,3%). При цьому, значно зменшився обсяг вкладень в облігації внутрішніх місцевих позик (на 88,3%), в акції (на 34,8%), інші інвестиції (на 19,1%), облігації підприємств (на 11,6%).

Загальний дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів, станом на 31.12.2022 становив 3 285,6 млн. грн., збільшившись у порівнянні зі станом на 31.12.2021 на 328,2 млн. грн., або на 11,1%.

Витрати, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, станом на 31.12.2022 зросли на 13,9 % у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року і в цілому за час існування пенсійних фондів становлять 602,0 млн. грн.

За період з 31.12.2021 по 31.12.2022 такі витрати зросли на 13,9% (73,3 млн. грн.), у тому числі за рахунок надання послуг з управління активами НПФ на 38,1 млн. грн. (13,2%), з адміністрування НПФ на 26,7 млн. грн. (16,1%), послуг зберігача на 5,7 млн. грн. (17,3%), проведення планових аудиторських перевірок на 1,8 млн. грн. (16,8%), пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третіми особами на 0,5 млн. грн. (7,8%), інших послуг, надання яких передбачено чинним законодавством з недержавного пенсійного забезпечення на 0,5 млн. грн. (2,1%).

Структура цих витрат станом на 31.12.2022 зображена на рисунку 2.9.

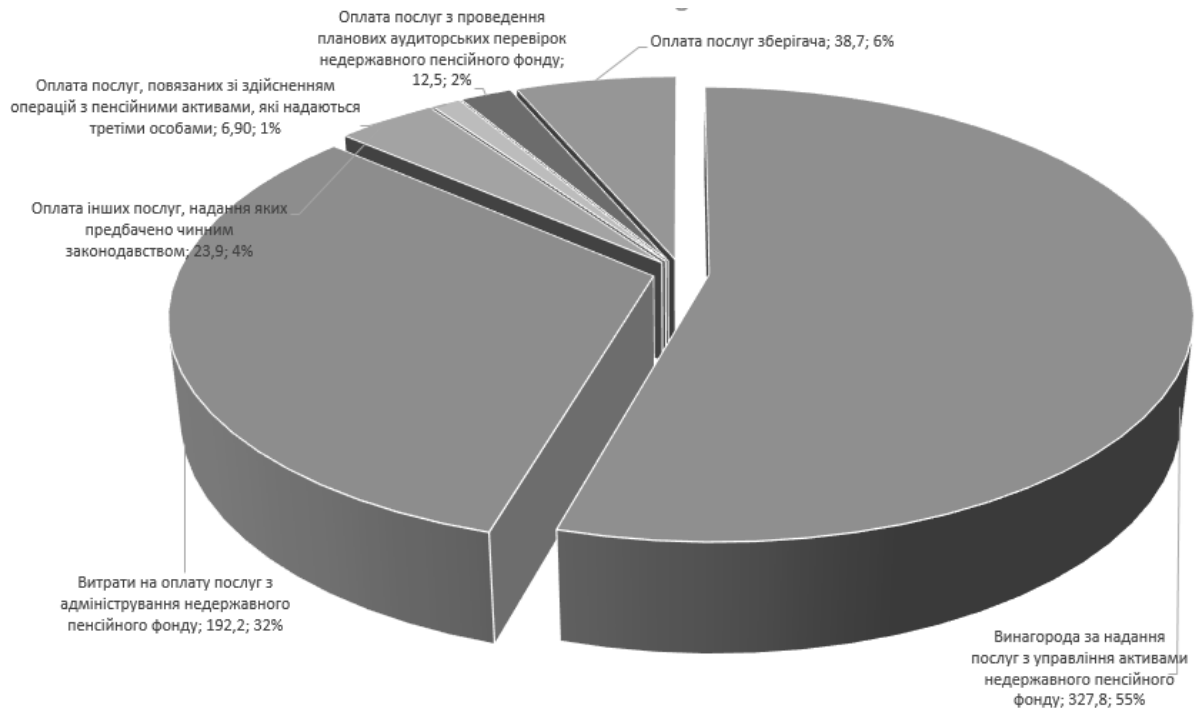

Рисунок 2.9 – Структура витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів станом на 31.12.2022 р. млн. грн.

Основна частина витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, станом на 31.12.2022 припадає на оплату послуг з управління активами недержавних пенсійних фондів – 54,5% та адміністрування НПФ – 31,9% (від загальної суми витрат). Витрати на оплату: послуг зберігача, який здійснює відповідальне зберігання активів пенсійного фонду становили 6,4%; інших послуг, надання яких передбачено чинним законодавством з недержавного пенсійного забезпечення – 4,0%; послуг з проведення планових аудиторських перевірок НПФ – 2,1%; послуг, пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третім особам – 1,1% від загальної суми витрат, що відшкодовуються зарахунок пенсійних активів.

2.3 Аналіз діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг

Слід відмітити, що кредитні спілки посідають незначне місце на ринку фінансових послуг та практично не підтримуються державою. Потенціал та можливості кредитних спілок в Україні не використовуються належним чином. Проте їх розвиток через державну підтримку може дати змогу забезпечити необхідну стабільність на ринку фінансових послуг України, стати вагомим джерелом фінансового забезпечення домогосподарств

Кредитна спілка є однією з форм кредитної кооперації. Кооперація (лат. “cooperation” – «співробітництво») є особливою формою організації праці, за якої багато людей разом беруть участь у тому самому процесі або в різних, але пов’язаних між собою процесах праці; співробітництвом, об’єднанням, співпрацею, спільною дією [56, с. 887].

Відповідно до Закону України «Про кооперацію» кооперація визначається як система, що складається з кооперативних організацій (кооперативів та їх об’єднань), створених з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю [57].

Форми кооперації дають змогу брати участь у кредитних, страхових та інших підприємницьких відносинах задля задоволення потреб членів кооперативних організацій [58, с. 7–10].

Основними завданнями кооперації є:

- «забезпечення підвищення життєвого рівня членів кооперативів, захист їх майнових інтересів і соціальних прав; створення системи економічної і соціальної самодопомоги населення та суб’єктів господарювання;

- залучення у виробництво товарів, робіт, послуг, додаткових трудових ресурсів, підвищення трудової і соціальної активності населення;

- створення і розвиток інфраструктури, необхідної для провадження

господарської та іншої діяльності кооперативів з метою зростання матеріального добробуту їх членів та задоволення потреб у товарах і послугах; сприяння сталому розвитку та становленню засад демократичного розвитку суспільства» [57].

Згідно із Законом України «Про кредитні спілки» кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [59].

Кредитна спілка утворюється та функціонує на основі таких принципів кооперації:

- принцип добровільності вступу в кооператив та безперешкодного виходу з нього;
- принцип соціальної справедливості, взаємодопомоги та співробітництва;
- принцип рівного права голосу під час прийняття рішень (один член кооперативу – один голос) незалежно від розміру пайового та інших внесків;
- принцип гласності (повне та своєчасне інформування кредитною спілкою своїх членів з питань власної діяльності, на їх прохання ознайомлення з протоколами загальних зборів та засідань інших органів управління кредитної спілки, видача копій документів тощо);
- принцип безпосередньої участі членів кооперативної організації в її діяльності; – принцип самоврядування, економічної самостійності;
- принцип об'єднання членів за однією з ознак (спільне місце роботи чи навчання, належність до однієї професійної спілки, об'єднання професійних спілок, іншої громадської чи релігійної організації, проживання на одній території);
- принцип наявності у членів права займатися підприємницькою діяльністю та отримувати кредити для її фінансування;
- принцип демократичного контролю членів кооперативу за діяльністю

кредитної спілки та її посадових осіб через виборність органів управління (спостережної ради, правління та ревізійної комісії), підзвітність останніх членам кредитної спілки;

– принцип відповідальності учасників кредитної спілки за зобов'язаннями кредитної спілки лише в межах їх пайових внесків;

– принцип справедливого розподілу нерозподіленого доходу, що залишається в розпорядженні кредитної спілки за підсумками фінансового року між членами відповідно до їх трудової та майнової участі (пропорційно розміру їх пайових внесків);

– принцип надання послуг переважно членам [57, 59].

Законом України «Про кредитні спілки» № 2908 встановлено обмеження щодо господарської діяльності кредитних спілок, що передбачають можливість приймати вступні та обов'язкові пайові та інші внески від членів спілки; надавати кредити своїм членам, а також фермерським господарствам та приватним підприємствам, які перебувають у їх власності; залучати на договірних умовах внески (вклади) своїх членів на депозитні рахунки як у готівковій, так і в безготівковій формах; розміщувати тимчасово вільні кошти на депозитних рахунках в установах банків, об'єднаній кредитній спілці; придбавати державні цінні папери та паї кооперативних банків; залучати на договірних умовах кредити банків, кредити об'єднаної кредитної спілки, кошти інших установ та організацій для надання кредитів своїм членам; надавати кредити іншим кредитним спілкам.

Як бачимо, кредитна спілка характеризується вузькою спеціалізацією щодо можливих напрямів використання заощаджених фінансових ресурсів та надання кредитних і депозитних послуг тільки власним членам. Закон № 2908 є недосконалим щодо чіткого визначення організаційно-правової форми кредитної спілки, оскільки трактує, що вона є неприбутковою організацією, що заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах задля задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових

внесків членів кредитної спілки.

Водночас Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III визначає, що кредитні спілки є фінансовими установами разом з банками, ломбардами, лізинговими компаніями, довірчими товариствами, страховими компаніями та іншими юридичними особами, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законодавством, – інших послуг (операцій), пов'язаних з наданням фінансових послуг [60].

Крім того, ч. 3 ст. 21 Закону № 2908 встановлено, що нерозподілений дохід, що залишається в розпорядженні кредитної спілки за підсумками фінансового року, розподіляється за рішенням загальних зборів, зокрема між членами кредитної спілки, пропорційно розміру їх пайових внесків у вигляді відсотків. Відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону № 2908 внески членів кредитної спілки на депозитні рахунки та нарахована на такі кошти й пайові внески плата (проценти) належать членам кредитної спілки на праві приватної власності [4; 7]. Пункт 5 ч. 1 ст. 1 Закону № 2664 визначає фінансові послуги як операції з фінансовими активами, що здійснюються задля отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [60].

Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 1702-VII (п. 25 ч. 1 ст. 1) встановлено, що неприбутковими організаціями вважаються юридичні особи (крім державних органів, органів державного управління та установ державної і комунальної власності), що не є фінансовими установами, створені для провадження наукової, освітньої, культурної, оздоровчої, екологічної, релігійної, благодійної, соціальної, політичної та іншої діяльності задля задоволення потреб та інтересів громадян у межах, визначених законодавством України, без мети отримання прибутку [61].

З огляду на вищезазначене діяльність кредитних спілок неповністю

відповідає сутності поняття некомерційної діяльності неприбуткових установ. Крім того, отриманий саме від комерційної діяльності дохід кредитні спілки розподіляють між членами такої спілки.

До того ж в разі створення кредитної спілки в порядку, визначеному Законом № 2908, нею не можуть бути дотримані вимоги, встановлені пп. 133.4.1 п. 133.4 ст. 133 Податкового кодексу стосовно одночасної відповідності вимогам щодо утворення кредитної спілки в порядку, визначеному цим Законом, а також заборони розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб. Таким чином, кредитні спілки не можуть бути визнані неприбутковими організаціями в розумінні Податкового кодексу України та не підлягають включенню до нового Реєстру неприбуткових організацій.

Кредитні спілки як фінансові установи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, є платниками податку на прибуток у порядку, встановленому розд. III Податкового кодексу [62].

Слід відмітити, що 14 липня була прийнята нова редакція закону «Про кредитні спілки». На що треба звернути увагу.

По-перше, нова редакція закону «Про кредитні спілки» розширює перелік осіб, які можуть стати членами кредитних спілок. Так, їх членами зможуть бути не лише фізичні особи, а й юридичні. Йдеться про фермерські господарства, ОСББ, кооперативи, мікропідприємства.

По-друге, новий закон удосконалює вимоги до структури капіталу кредитної спілки. Зокрема, передбачається розширення джерел поповнення капіталу кредитної спілки, запровадження вимог щодо складових регулятивного капіталу – як першого, так і другого рівня.

По-третє, у законодавстві з'являться нові вимоги до системи корпоративного управління кредитною спілкою та системи внутрішнього контролю. Повноваження між органами управління – загальними зборами,

наглядовою радою та правлінням (чи одноосібним виконавчим органом) – будуть чітко розподілені. Також встановлюються обмеження на суміщення окремих функцій, аби уникнути потенційного конфлікту інтересів.

Крім того, законом встановлена вимога до бездоганної ділової репутації та професійної придатності керівників кредитних спілок. Вище керівництво значимих та об'єднаних кредитних спілок погоджуватиметься Національним банком.

Власне, нові вимоги до систем управління дадуть змогу попередити концентрацію усіх процесів управління навколо вузького кола осіб. А це зменшить ризики для фінансового стану кредитної спілки та захистить інтереси її учасників. Зокрема, передбачається розширення джерел поповнення капіталу кредитної спілки, запровадження вимог щодо складових регулятивного капіталу – як першого, так і другого рівня.

По-четверте, на заміну подвійній процедурі входу на ринок закон передбачає для кредитних спілок отримання ліцензії одночасно з реєстрацією у відповідному реєстрі. Крім того, відтепер не потрібно буде отримувати кілька ліцензій на різні види фінансових послуг, адже кредитна спілка здійснюватиме діяльність на підставі ліцензії на діяльність кредитної спілки. Закон передбачає диференціацію ліцензій на стандартну та спрощену. На підставі стандартної ліцензії кредитна спілка зможе надавати фінансові послуги з кредитування та залучення від своїх членів коштів та банківських металів, що підлягають поверненню і не є пайовими внесками. На підставі ж спрощеної – лише здійснювати кредитування. Водночас кредитна спілка за бажанням зможе надавати послуги з надання гарантій, торгівлі валютними цінностями, деякі з фінансових платіжних послуг. Крім того, кредитні спілки зможуть надавати й супровідні, посередницькі та консультаційні послуги, щоб підвищити залученість громадян до користування фінпослугами. Відповідним чином будуть оновлені й ліцензійні вимоги до кредитних спілок: під час використання стандартних ліцензій вимоги будуть посилені.

По-п'яте, кредитні спілки зможуть передавати на аутсорсинг низку своїх

функцій. Водночас вони обов'язково повинні поінформувати про це Національний банк.

Нова редакція Закону України "Про кредитні спілки" набирає чинності на наступний день після опублікування та повністю вводиться в дію з 01.01.2024.

Проведемо аналіз діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – Статистика кількісних показників кредитних спілок у 2020 –2023 р.

Показник	2020	2021	2022
Кількість зареєстрованих кредитних спілок, на кінець періоду, одиниць, з них:	328	278	162
Кількість членів КС, на кінець періоду, тис. осіб, з них:	428	354,8	308,3
члени КС, які мають внески на депозитних рахунках	19,7	14,2	7,7
члени КС, які мають заборгованість за кредитами	97,2	78,3	48,6

Як бачимо з таблиці 2.4, кількість кредитних спілок перманентно скорочується, як і кількість їх членів.

Тепер проаналізуємо якісні показники діяльності кредитних спілок в Україні таблиця 2.5.

Також за даними НБУ щодо діяльності кредитних спілок у 2022 р., обсяги активів скоротилися практично в усіх спілок і на кінець року становили майже половину обсягів 2021 року. Така незначна величина активів кредитних спілок в Україні відображає низький попит на їх послуги, що абсолютно не співвідноситься із затребуваністю в даних установах в економічно розвинених державах. Так, зокрема, в США вартість активів кредитних спілок у 2020 р. склала 1,87 трлн. дол., в Канаді – 380,39 млрд. дол., в Австралії – 112 млрд. дол., в Ірландії – 22,97 млрд. дол [11].

Таблиця 2.5 – Статистика якісних показників кредитних спілок у 2020 – 2023 р.

Показник	2020	2021	2022
Активи, на кінець періоду, з них	2 317,0	2 279,0	1 449,1
продуктивні	2 014,2	1 955,8	1 000,6
непродуктивні	302,9	323,2	448,5
Капітал, на кінець періоду	670,3	953,0	651,2
Дохід КС, за період	1 065,8	912,8	558,1
Витрати КС, за період	1 426,0	884,5	628,6
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток), за період	-382,5	1,0	-69,4
Кредити надані членам КС, на кінець періоду	2 378,3	1 974,1	1 270,0
Обсяг кредитів, наданих членам КС, за період	2 500,0	2 252,9	972,4
Кількість кредитів, наданих членам КС, на кінець періоду, одиниць	109 422	85 376,0	53 802

Щодо кредитного портфелю, то він зменшився за IV квартал на 14%. Нове кредитування скоротилося ще швидше, насамперед за рахунок позик на споживчих цілі (на 23%). Несвоєчасне погашення кредитів погіршило їхню заявлену якість: у 1,8 рази зросла частка прострочених більш як на 90 днів позик. Вона сягнула 28% – рівня кризового 2020 року. Реалізація кредитного ризику збільшила сформовані кредитними спілками резерви у IV кварталі і призвела до збитковості ринку як у цьому періоді, так й у цілому за 2022 рік.

Щодо доходу кредитних спілок, то бачимо негативні тенденції, і непокритий збиток у розмірі - 69,4 тис. грн. свідчить, про негативні тенденції їх діяльності. Негативний фінансовий результат більшості спілок зумовив формування накопиченого збитку і зменшення резервного капіталу. Нездатність генерувати прибуток та нестача власного капіталу різко погіршили платоспроможність спілок. За квартал вп'ятеро зросла кількість порушників нормативу достатності капіталу – до 10 кредитних спілок станом на 1 січня 2023 року.

Висновки до розділу 2

Встановлено, що страховий ринок України характеризується досить помірними темпами розвитку: на ринку функціонують 128 страхових компаній із загальним обсягом активів 70338 млн грн. За період 2017-2022 р. кількість компаній на ринку зменшилась у 2,3 рази, що свідчить про посилення нагляду з боку регулятора (з 2019 р. – НБУ) та високу конкуренцію.

Загалом у 2022 році обсяги премій зі страхування життя зменшилися на 17%, а ризикового страхування – на 21%. У цілому за рік виплати за договорами страхування життя зросли на 7%, ризикового страхування – зменшилися на майже третину.

Станом на 31.12.2022 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 63 недержавні пенсійні фонди та 19 адміністраторів НПФ. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів дає можливість зробити наступні висновки: станом на 31.12.2022 адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 96,1 тис. шт. пенсійних контрактів, загальна кількість учасників НПФ становила 887,8 тис. осіб (станом на 31.12.2021 – 890,7 тис. осіб), з яких отримали/ отримують пенсійні виплати 91,9 тис. осіб (10,4% від загальної кількості учасників); сукупно недержавними пенсійними фондами станом на 31.12.2022 було здійснено пенсійних виплат (одноразових та на визначений строк) 91,9 тисячі учасників, тобто 10,4% від загальної кількості учасників, які отримали/ отримують пенсійні виплати.

При аналізі діяльності кредитних спілок встановлено, що кількість складає на кінець 2022 року –162. Також за даними НБУ щодо діяльності кредитних спілок у 2022 р., обсяги активів скоротилися практично в усіх спілках і на кінець року становили майже половину обсягів 2021 року. Така незначна величина активів кредитних спілок в Україні відображає низький попит на їх послуги, що абсолютно не співвідноситься із затребуваністю в даних установах в економічно розвинених державах.

3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ ЯК СУБ'ЄКТА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

3.1 Стратегічні напрями розвитку небанківських фінансово-кредитних установ

У фінансових системах переважної більшості країн важливе місце належить небанківським фінансово-кредитним установам, які в останні десятиліття набувають усе більшого розвитку. Спрямовуючи кошти від суб'єктів, які заощадили, до суб'єктів позичальників, небанківські кредитно-фінансові установи мають велике значення в сучасній економіці. В розвиненому ринковому господарстві вони вступають у пряму конкуренцію з банками, оскільки здатні надавати своїм клієнтам такі самі послуги і забезпечувати при цьому більшу надійність вкладів [65].

Проте на сучасному етапі свого розвитку НФКУ в Україні мають певні проблеми, які перешкоджають їхньому розвитку. Серед найбільш актуальних проблем, без вирішення яких не можна розраховувати на формування потужної ланки небанківських кредитних установ і посилення їх ролі в розвитку вітчизняної економіки, слід назвати:

— недосконале правове поле, в межах якого функціонують ці установи та відсутність нормативних актів прямого впливу, які б регламентували дії тієї чи іншої ланки цього сектору;

— високий рівень недовіри населення до дії багатьох установ цієї системи;

— неефективне державне регулювання, що значно підвищує ступінь ризику всіх учасників цього процесу і, передусім, ризик головного агента-інвестора.

Важливість державного регулювання вітчизняного ринку небанківських

фінансових послуг зумовлена тим, що його розбудова, включаючи створення якісно нових фінансових умов функціонування й розроблення правових основ регулювання, нових фінансових відносин у сфері небанківської діяльності, відбувається в умовах глобалізації світового фінансового господарства. Зазначені проблеми найбільш нагальні для вирішення і не вичерпують усіх перешкод, які необхідно подолати на шляху розбудови небанківської ланки кредитної системи й підвищення її ролі у відтворювальному процесі.

В рамках зазначеної проблематики розвитку небанківських-фінансово кредитних установ розроблена Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Метою Стратегії є забезпечення подальшого реформування та розвитку фінансового сектору України відповідно до провідних міжнародних практик й імплементації заходів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС й іншими міжнародними зобов'язаннями України.

28 травня 2019 року Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (перебуває в стадії ліквідації з 01.07.2020), Фонд гарантування вкладів фізичних осіб та Міністерство фінансів України підписали Меморандум про взаєморозуміння та співробітництво з питань підготовки та впровадження Стратегії розвитку фінансового сектору до 2025 року. Робота над створенням Стратегії проходила у березні-грудні 2019 року, до міжвідомчої робочої групи з розробки Стратегії увійшли більше 200 осіб, проведено два кола публічних обговорень зі представниками фінансового ринку, профільних асоціацій, громадських та міжнародних організацій та експертами.

Стратегія підписана Головами установ-розробників 16.01.2020 та затверджена їхніми розпорядчими актами в установленому порядку. В Національному банку Стратегія затверджена 26 грудня 2019 року рішенням Правління Національного банку України № 1010-рш.

У 2020 році фінрегулятори збирали та аналізували пропозиції до

Стратегії від її виконавців, профільних експертів та представників фінансового ринку. Пропозиції пройшли погодження зі стейкхолдерами під час двох засідань Комунікаційної платформи та низки зустрічей. Вони стали основою для першого оновлення Стратегії, відповідно до рішення Комітету з фінансового розвитку, засідання якого відбулося на початку 2021 року. У Національному банку оновлена Стратегія затверджена рішенням Правління Національного банку України від 18 березня 2021 року № 97-рш.

У 2022 році, через повномасштабну війну росії проти України, фінрегулятори також переглядають Стратегію та планують у 2023 році презентувати її оновлення, з урахуванням першочергових заходів відповідно до Плану відновлення України, розробленого в межах роботи Національної ради з відновлення України.

Основною метою ключових гравців фінансової екосистеми є задоволення потреб кінцевих споживачів, якими є суб'єкти економіки України, які в процесі своєї діяльності потребують використання різних фінансових інструментів для досягнення власних цілей. Саме кінцеві споживачі фінансових послуг перебувають у центрі уваги всіх учасників фінансової екосистеми, адже створення умов для ефективної роботи економічних суб'єктів є основним завданням усього фінансового сектору. З цією метою ключові гравці екосистеми взаємодіють між собою, створюючи актуальні сервіси та продукти для споживачів. Від злагодженої, взаємовигідної роботи учасників, що ґрунтується на відкритості та повазі до інтересів учасників, залежить успіх роботи всієї екосистеми. Потреби всіх суб'єктів економічної діяльності мають бути задоволені через надання відповідних фінансових послуг учасниками фінансової екосистеми, яких можна об'єднати в чотири основні групи (рисунки 3.1):

1. Провайдери фінансових послуг – це компанії, державні інституції, які безпосередньо надають фінансові продукти та сервіси кінцевим споживачам.

2. Інфраструктура та технології – це компанії та державні інституції, які надають продукти, сервіси та рішення для провайдерів фінансових послуг та

інших учасників фінансового сектору, підсилюючи їхню ціннісну пропозицію для споживачів фінансових послуг.

3. Регуляція та контроль – це як правило державні інституції, які створюють правила взаємодії учасників екосистеми та здійснюють контроль за дотриманням цих правил.

4. Експертиза – це учасники ринку та державні інституції, які своїми сервісами та рішеннями створюють підґрунтя для професійного розвитку учасників екосистеми.

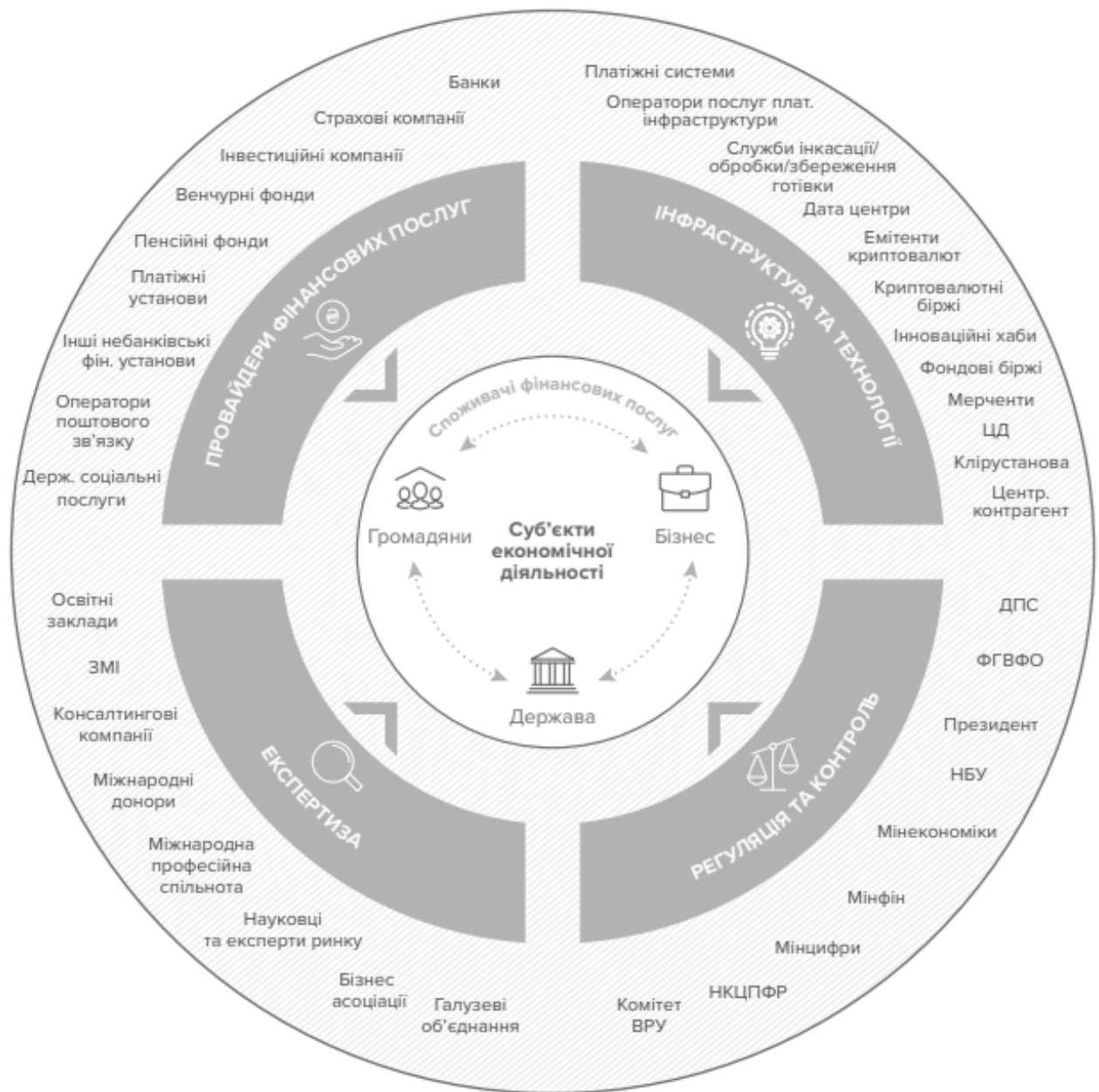

Рисунок 3.1 – Ключові гравці фінансової екосистеми [66].

Слід відмітити, що фінансовий сектор України є драйвером сталого та інклюзивного розвитку економіки України та сприяє підвищенню добробуту громадян через забезпечення ефективного акумулювання, розподілу та обігу фінансових ресурсів в економіці.

Реалізація Стратегії 2025 створить умови для сталого зростання фінансового сектору України, його конкурентоспроможності в умовах інтеграції у світовий фінансовий простір і забезпечить:

- задоволення потреб споживачів у якісних та доступних фінансових послугах;
- зменшення вартості та продовження строковості фінансового ресурсу для держави та підприємств;
- підвищення конкурентоспроможності економіки України в цілому.

Стратегія 2025 поділяється на п'ять стратегічних напрямів: фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, фінансова інклюзія, розвиток фінансових ринків та інноваційний розвиток. Кожен напрям має свої стратегічні цілі та індикатори виконання, які наведені у табл. 3.1.

Також слід звернути увагу на вже деталізовані щодо діяльності небанківських фінансово-кредитних установ установлені стратегічні цілі стратегії розвитку фінансового сектора (табл. 3.2).

Інструментом моніторингу та контролю реалізації Стратегії 2025 є Робоча група (Комітет) з фінансового розвитку при Раді з фінансової стабільності, в якому братимуть участь керівники регуляторів фінансового сектору та координацію діяльності якого здійснюватиме Голова НБУ.

Створення єдиного центру моніторингу та контролю за реалізацією плану заходів Стратегії 2025 дасть змогу координувати діяльність учасників, визначати спільні напрями реалізації проєктів, застосовувати прозорий механізм прийняття рішень та єдині стандарти проєктної діяльності

Таблиця 3.1 – Стратегічні напрями розвитку фінансового сектора

Стратегічний напрям розвитку	Стратегічні цілі та індикатори виконання
1. Фінансова стабільність	Ефективне регулювання фінансового сектору та удосконалення наглядних підходів Прозорий фінансовий сектор Стійкість фінансового сектору до викликів (шоків) Підвищення якості корпоративного управління та управління ризиками у фінансовому секторі
2. Макроекономічний розвиток	Забезпечення стійкості державних фінансів Сприяння кредитуванню економіки Посилення захисту прав кредиторів та інвесторів Створення умов для залучення довгострокових ресурсів
3. Фінансова інклюзія	Підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами Посилення захисту прав споживачів фінансових послуг Підвищення рівня фінансової грамотності населення
4. Розвиток фінансових ринків	Сприяння розвитку ринків небанківських фінансових послуг Ефективна інфраструктура ринків капіталу Створення ліквідних ринків фінансових інструментів та механізмів/інструментів зниження ризиків здійснення фінансових операцій Інтеграція фінансового ринку України у світовий фінансовий простір
5. Інноваційний розвиток	Розвиток відкритої архітектури фінансового ринку та оверсайта Забезпечення розвитку ринку FinTech, цифрових технологій та платформ регуляторів Забезпечення розвитку SupTech&RegTech Розвиток цифрової економіки

Таблиця – 3.2 Стратегічні цілі стратегії розвитку фінансового сектора щодо діяльності НФКУ

Стратегічні цілі фінансової державної політики	Індикатори виконання діяльності	Поточне значення індикатора на 01.01.2020	Цільове значення індикатора на 01.01.2025
1	2	3	4
Ефективне регулювання фінансового сектору та вдосконалення наглядних підходів	Запровадження системи гарантування вкладів членів кредитних спілок та гарантування виплат за договорами накопичувального страхування життя	Не запроваджено	Запроваджено систему гарантування вкладів членів кредитних спілок та гарантування виплат за договорами накопичувального страхування життя

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4
	Створення механізму виведення з ринку неплатоспроможних небанківських фінансових установ	Не створено	Створено механізм виведення з ринку неплатоспроможних небанківських фінансових установ
Створення умов для залучення довгострокових ресурсів	Запроваджено "класичні" інвестиційні фонди – UCITS, money market funds, venture capital funds та hedge funds	Не запроваджено	Створено та функціонують "класичні" інвестиційні фонди
	Рівень проникнення пенсійних активів недержавних пенсійних фондів	0,1% від ВВП	Не нижче 1% від ВВП
	Частка страхування життя у загальному обсязі отриманих чистих страхових премій	11,7%	Не нижче 20%
Сприяння розвитку ринків небанківських фінансових послуг	Активи публічних ІСІ	0,1% від ВВП	Не нижче 5% від ВВП
Сприяння розвитку ринків небанківських фінансових послуг	Рівень проникнення страхування	1,4%	Не нижче 2% від ВВП
	Обсяг активів накопичувального пенсійного забезпечення	<0,1% від ВВП	Не нижче 2% від ВВП
	Відміна видів страхування, у тому числі обов'язкових, та здійснення переходу на класи страхування	43 обов'язкових види	Відбувся перехід на класи страхування

Таким чином, впровадження зазначених заходів щодо розвитку небанківських фінансово-кредитних установ дозволить посилити їхню роль у фінансовій системі України. Це забезпечить активізацію процесів зростання місткості РНФП України, підвищить його конкурентоспроможність та створить адекватний захист прав споживачів.

3.2 Удосконалення інструментарію державного регулювання та нагляду за ринком небанківських фінансових послуг

Державні органи регулювання виконують роль суспільних гарантів на певній території та для певного соціуму, тобто вони повинні створювати додатковий захист через владні розпорядження, рекомендації, правила, інші заходи загальноприйнятого та примусового характеру.

Також крім регулятивного та наглядового впливу, уповноважені державні органи покликані за допомогою існуючих в їх розпорядженні інструментів створювати всім учасникам ринку фінансових послуг передумови для забезпечення фінансової стабільності, конкурентного характеру функціонування, належної поінформованості та відкритості ринку. Однією із особливостей функціонування фінансових установ є оперування значним обсягом залучених і запозичених коштів. Відповідно вони залежать від поведінки своїх клієнтів, що значною мірою може впливати на стійкість, надійність і привабливість фінансових установ. Така залежність вимагає від наглядових органів встановлення адекватних вимог до рівня прийнятих ризиків, стану та якості капіталу, ліквідності.

Останнім часом найбільш актуальним стало не лише оцінювання масштабів глобалізації фінансових ринків, але й дослідження нових (нетрадиційних) напрямів, форм та інструментів в діяльності фінансових установ в умовах міжнародної інтеграції та консолідації ризиків. Цей аспект посилює необхідність наукового обґрунтування прийнятих підходів до зваженого та комплексного регулювання і нагляду діяльності фінансових установ з метою захисту інтересів суспільства та контролю ризиків.

Водночас, ефективність системи регулятивно-наглядових заходів вимагає від уповноважених державних органів усестороннього розуміння змісту послуг, що надаються установами відповідного сектору фінансового ринку, та адекватного застосування відповідних інструментів.

Отже, нормотворча діяльність держави є основоположною частиною

системи регулювання ринку небанківських фінансових послуг, без якої у подальшому неможливе застосування економічних та адміністративних заходів впливу.

12 вересня 2019 року Верховна Рада ухвалила Закон "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг" (№1069-2), або як його ще називають закон про "спліт" метою якого є скорочення кількості регуляторних та контролюючих органів на ринках небанківських фінансових послуг шляхом розподілу функцій Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, між іншими органами, що здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг. Національний банк стане регулятором страхових, лізингових, факторингових компаній, кредитних спілок, ломбардів та інших фінансових компаній, а НКЦПФР регулюватиме недержавні пенсійні фонди та фонди фінансування будівництва.

З 1 липня 2020 року Національний банк перейняв на себе функції регулятора ринку небанківських фінансових послуг: страхових, лізингових, факторингових компаній, кредитних спілок, ломбардів та інших фінансових компаній.

Основними завданнями Національного банку України у сфері державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг є:

1) видає небанківським фінансовим установам та особам, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, ліцензії на провадження діяльності з надання фінансових послуг, визначає порядок їх видачі, зупинення, поновлення та відкликання (анулювання);

2) визначає вимоги до осіб, які мають намір провадити/провадять діяльність з надання фінансових послуг, включаючи вимоги до їх структури власності, системи корпоративного управління, управління ризиками та внутрішнього контролю, умови провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії (ліцензійні умови), та

порядок контролю за їх додержанням;

3) встановлює розмір плати за реєстраційні дії Національного банку України щодо небанківських фінансових установ та осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, а також за видачу Національним банком України ліцензій на провадження діяльності з надання фінансових послуг виходячи з принципу відшкодування витрат Національного банку України, пов'язаних з наданням таких послуг;

4) здійснює нагляд (контроль) за додержанням небанківськими фінансовими установами та особами, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, умов провадження діяльності з надання фінансових послуг";

5) у разі порушення законодавства про фінансові послуги (крім законодавства, що регулює діяльність на ринках цінних паперів та похідних (деривативів), професійну діяльність на фондовому ринку та діяльність у системі накопичувального пенсійного забезпечення), нормативно-правових актів Національного банку України має право застосовувати заходи впливу та накладати адміністративні стягнення.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку у встановленому нею порядку видає ліцензії на певні види професійної діяльності на ринку цінних паперів та діяльності у системі накопичувального пенсійного забезпечення:

З цього моменту почалось оновлення законодавства з регулювання небанківського фінансового ринку, спрямоване на підвищення його прозорості та платоспроможності, належне управління ризиками та захист прав споживачів.

Підвищення регуляторних вимог до небанківських фінансових установ призвело до скорочення їх кількості.

Щодо державного регулювання та нагляду за ринком небанківських фінансових послуг, то цей процес можна представити на рисунку 3.2.

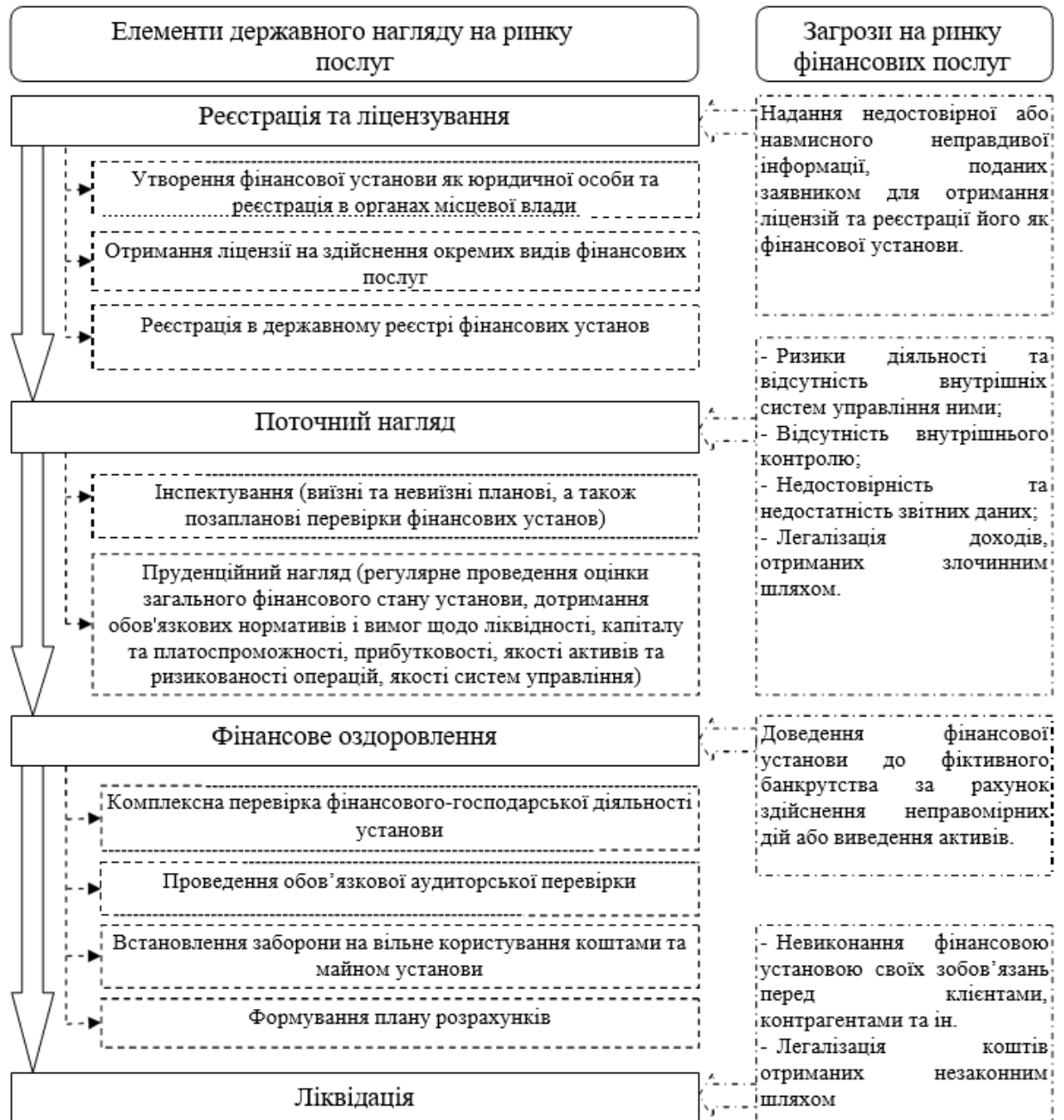

Рисунок 3.2 – Наглядний процес на ринку фінансових послуг [69].

Діяльність різних учасників ринку небанківських фінансових послуг визначається особливими інструментами впливу на них держави. Найбільш потужними в Україні серед суб'єктів ринків небанківських фінансових послуг є страхові компанії, кредитні спілки та недержавні пенсійні фонди, в активах даного ринку зазначені фінансові посередники займають понад 95%. Виходячи з цього, зосередимо нашу увагу на заходах щодо регулювання, нагляду та контролю у межах кожного з вищезазначених суб'єктів

господарювання.

Досить складним завданням для держави є створення ефективної системи регулювання страхового ринку. Тому важливим елементом є запровадження дієвих заходів впливу для стабільного функціонування страховиків.

Інструментами адміністративного регулювання ринку небанківських фінансових послуг слід вважати ліцензування, а також встановлення норм, квот, правил, заборон, санкцій, вимог, попереджень, примусів та застережень. Порівняно з цим, до інструментів економічного впливу відносять заходи з регулювання інвестиційної та валютної діяльності, а також податкові та грошово-кредитні важелі [69].

Основними об'єктами нагляду за небанківськими фінансовими установами страхового сегмента ринку небанківських фінансових послуг є:

- обсяги та своєчасність формування належного рівня статутного капіталу та необхідних фондів (резервного та ін.);
- склад і якість чистих активів страхових компаній та відповідність визначеним обсягам на підставі розрахунку їх справедливої вартості;
- дотримання нормативу запасу платоспроможності;
- напрями та інструменти розміщення страхових резервів за якістю та рівнем диверсифікації вкладень;
- наявність і дотримання положень облікової політики щодо методик розрахунку страхових резервів;
- ліміт розміру ризику, прийнятного для страхової компанії щодо одного об'єкта страхування та ін.

Динаміка основних параметрів страхового ринку України за останні роки вказує на стійке його зростання. Однак інституційні та функціональні характеристики ринку загалом не враховують реальних потреб держави та положень європейських стандартів.

Найбільш суттєвими проблемами регулятивно-наглядового характеру в сфері розвитку ринку страхових послуг в Україні є:

- недосконалість нормативно-правового регулювання та організації здійснення нагляду за установами ринку загалом;
- низький рівень довіри населення до інституту страхування;
- схильність окремих страховиків до шахрайства та нехтування правами страхувальників;
- інформаційна обмеженість потенційних споживачів щодо загальних умов та особливостей діяльності страхових компаній.

У зв'язку з вищезазначеним доцільно узагальнити проблеми розвитку страхового ринку, розробити шляхи їх вирішення та спрогнозувати можливі напрями діяльності страховиків (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Проблеми страхового ринку України, можливі шляхи їх вирішення в сфері державного регулювання та ідентифікація напрямів подальшого розвитку

Проблеми	Шляхи вирішення	Результати та напрями (перспективи) подальшого розвитку
1	2	3
1. Недосконалість нормативно-правового забезпечення страхової діяльності з оцінки платоспроможності та ризиків	Розроблення законодавчої бази відповідно до принципів та стандартів Міжнародної асоціації страхового нагляду. При створенні документів важливо врахувати інтереси саморегулювних організацій. Запровадження подання щомісячної звітності та її перевірка стосовно відповідності адекватно розробленим нормативам	Інтеграція страхового ринку до європейського та світового фінансового простору у зв'язку з адаптацією до міжнародних норм та підвищення фінансової стійкості з паралельним нарощенням активів
2. Низький рівень довіри населення до інституту страхування	Зменшення кількості страхових компаній шляхом виведення з ринку найбільш нестійких страховиків методом проведення жорсткого стрес-тестування, подальше сприяння розвитку мережі компаній, які залишились	Упевненість споживачів щодо надійності, платоспроможності та стійкості страхових компаній. Створення потужних страхових компаній з відмінною репутацією, які мають низьку ймовірність банкрутства

Продовження табл. 3.3

1	2	3
3. Схильність окремих страховиків до шахрайства та нехтування правами страхувальників	Запровадження жорсткіших умов доступу на ринок, збільшення обсягу статутного капіталу та вимог до страхових резервів. Своєчасне застосування заходів первинного фінансового моніторингу	Унеможливлення доступу на ринок слабких компаній, які у перспективі можуть бути схильними до порушень. Гарантування повноти виконання зобов'язань, взятих на себе страховою компанією.
4. Нестача інформації у потенційних споживачів про загальні умови та особливості діяльності страхових компаній	Активна реалізація загальнодержавної програми підвищення фінансової грамотності населення. Активізація роботи страховиків з приводу ведення веб-сторінок, на яких висвітлюватимуться деталі щодо пропонованих страхових продуктів та міститься калькулятор розрахунку вартості кожного з них.	Підвищення обізнаності споживачів страхових послуг щодо вартості та умов надання страхових продуктів, можливість порівняння пропонованих послуг страховими компаніями. Проведення страховиками політики максимальної відкритості

Для ефективного регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів, забезпечення їх сталого розвитку, здійснення контролю за диверсифікацією активів, відвернення можливості втрати пенсійних заощаджень, НКЦПФР повинен здійснювати дієві заходи впливу. Тому до даних установ державою застосовуються такі інструменти впливу:

- дотримання порядку реєстрації установи;
- ліцензування осіб, що здійснюють управління фондом;
- вимоги щодо розміру та порядку формування статутного капіталу;
- кваліфікаційні вимоги щодо працівників даної сфери;
- встановлення обмежень до видів пенсійних схем;
- вимоги до активів НПФ та їх диверсифікація;
- заборона нецільового використання активів;
- вимога щодо розмежування та відокремлення активів пенсійного фонду;
- встановлення обмежень щодо розміру тарифів на послуги;

- унеможливлення оголошення установи банкрутом;
- відповідальність за порушення законодавства;
- застосування адміністративних чи фінансових санкцій.

Особи, які надають послуги з недержавного пенсійного забезпечення, а саме банк-зберігач, адміністратор, компанія з управління активами, обов'язково повинні отримати відповідні ліцензії. Для здійснення взаємного контролю їх функції чітко розмежовані, однак повноваження щодо адміністрування і управління активами може виконувати одна особа у разі отримання двох ліцензій. Для гарантування відповідальності за виконання зобов'язань, до компанії з управління активами та адміністратора висуваються вимоги до розміру статутного капіталу та порядку формування резервів [10].

Активи НПФ мають бути відокремлені від активів засновників, адміністраторів, компаній з управління активами та банків з метою унеможливлення включення пенсійних активів до ліквідаційної маси у випадку банкрутства перелічених суб'єктів. Законом України обмежується використання видів пенсійних схем, зокрема, заборонено здійснення встановлених виплат та довічне пенсійне забезпечення.

Гарантування диверсифікованості інвестиційних вкладень реалізується через встановлення обмеженого складу активів, співвідношення різних видів активів та вимоги до їх якості. Заборона нецільового використання пенсійних активів полягає у тому, що вони можуть бути інвестовані лише у визначені законодавством цінні папери. Правильність ведення обліку накопичень на пенсійних рахунках, неможливість зловживання ними та правомірність використання даних гарантують вимоги до технічного забезпечення [71].

Надмірне зловживання повноваженнями унеможлиблюється за рахунок граничних розмірів оплати послуг установ, які здійснюють недержавне пенсійне забезпечення. Також у разі завдання ними збитків учасникам НПФ відбувається обов'язкове відшкодування у порядку, встановленому законодавством. Усі установи, які здійснюють обслуговування діяльності недержавного пенсійного фонду, повинні складати фінансову звітність, що

дозволяє контролювати обіг фінансових ресурсів. Для НПФ встановлений особливий порядок ліквідації шляхом передання коштів до іншого фонду, страховика або на депозитний рахунок комерційного банку.

Отже, нагляд у сфері недержавного пенсійного забезпечення здійснюється завдяки контролю таких параметрів діяльності спеціалізованих небанківських фінансових установ:

- рівень власного капіталу;
- стан диверсифікації активів установи;
- склад та якість активів;
- правильність розрахунку вартості активів фонду;
- методики визначення складу та розрахунку вартості одиниці пенсійних внесків та ін.

пенсійних внесків та ін.

Подальший розвиток вітчизняного ринку недержавного пенсійного забезпечення, насамперед, потребує удосконалення регуляторної політики та підвищення рівня наглядової діяльності в цій сфері (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Проблеми ринку недержавного пенсійного страхування України, можливі шляхи їх вирішення в сфері державного регулювання та ідентифікація напрямів подальшого розвитку

Проблеми	Шляхи вирішення	Результати та напрями (перспективи) подальшого розвитку
1	2	3
1. Прийняття ризиків безпосередньо учасниками НПФ	Створення державою системи гарантування пенсійних вкладів, яка відшкодуватиме внески у разі неможливості їх відшкодування НПФ	Захист прав учасників НПФ і збереження реальної вартості накопичувальних активів. Впевненість споживачів у стабільності розвитку НПФ та зростання пенсійних внесків
2. Негативний вплив інвестиційних ризиків	Постійний моніторинг державою виконання НПФ вимог щодо диверсифікації, якості та рівня ліквідності активів	Гарантування ефективності діяльності НПФ, унеможливлення втрати коштів вкладниками. Обмеження негативного впливу інвестиційних ризиків

Продовження табл. 3.4

1	2	3
3. Ризиковість операцій пенсійних фондів з інвестування активів у фінансові інструменти засновників та афілійованих осіб	Заборона (обмеження) таких операцій, а також встановлення вимог обов'язкового розкриття інформації перед споживачами та радою небанківської фінансової установи про зміст таких операцій	Відкритість та прозорість діяльності НПФ. Скорочення шахрайських дій через діяльність НПФ
4. Відсутність інформації про реальних власників НПФ	Посилення інституційної спроможності регуляторів при здійсненні нагляду за установами сфери недержавного пенсійного обслуговування та розширення повноважень з отримання інформації про власників	Ведення НПФ прозорої політики, збільшення довіри населення до даних фінансових посередників
5. Неточність переліку активів, які можуть бути використані НПФ	Розроблення на законодавчому рівні переліку можливих активів та їх характеристики, що можуть бути використані НПФ для інвестування. Встановлення основної вимоги до прозорості визначення точної вартості таких інструментів, використовуючи як базовий показник для цього чисту вартість одиниці внесків.	Забезпечення Національної комісія з цінних паперів та фондового ринку адекватної ситуації у галузі інвестування НПФ внаслідок аналізу результатів такої діяльності. Це дасть можливість вкладання диверсифікованих активів, що сприятиме збереженню пенсійних внесків навіть в умовах нестабільності. Падіння вартості одного інструменту компенсуватиметься іншим.
6. Розмитість можливих об'єктів інвестування	Включення до інвестиційної декларації переліку критеріїв, які визначають вибір пенсійною установою об'єктів для інвестування. Встановлення обов'язковості виконання вимог затвердженої інвестиційної декларації для компаній з управління активами НПФ.	Гарантування прозорого і контрольованого процесу інвестування активів фінансової установи. Передбачається вкладення активів у надійні джерела, що зменшуватиме рівень їх втрат. У зв'язку з цим підвищиться стабільність НПФ, що сприятиме збільшенню кількості учасників.
7. Низька якість державного нагляду на ринку небанківських фінансових послуг	Визначення ролі та рівня відповідальності членів рад (визначення напрямів інвестиційної політики та критеріїв інвестування), а також контролю за діяльністю установ, які обслуговують НПФ.	Забезпечення відкритості складу і функціонування системи управління НПФ. Посилення ролі внутрішнього контролю, гарантування співпраці з регулювання структурних підрозділів НПФ і регулятора ринку небанківських фінансових послуг, що призведе до стабільної та ефективної роботи НПФ.

Державне регулювання діяльності кредитних спілок здійснюється з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг при кредитуванні. У зв'язку з цим відбувається втручання держави у функціонування даних установ за рахунок таких інструментів:

- реєстрація юридичної особи;
- ліцензування;
- видача дозволів на провадження певних видів діяльності;
- вимоги до програмного забезпечення та технічного обладнання;
- вимоги щодо кваліфікації керівника та головного бухгалтера;
- наявність внутрішніх положень;
- контроль порядку проведення внутрішнього аудиту;
- встановлення вимог до капіталу та норм платоспроможності;
- застосування нормативів якості активів, ризиковості операцій та прибутковості;
- дотримання кредитними спілками норм ліквідності;
- формування та використання резервів та порядок покриття збитків;
- контроль якості управління;
- вимоги до складання регуляторної звітності та публічної інформації про діяльність;
- тимчасове зупинення або анулювання ліцензії;
- накладення штрафних санкцій;
- організація позачергових зборів учасників;
- відсторонення керівництва від управління;
- анулювання ліцензії кредитної спілки.

Отже, до інструментів першочергового регулювання НБУ діяльності кредитних спілок належить проведення реєстрації, видача дозволів та ліцензій на провадження діяльності з надання фінансових послуг. Для цього установи повинні дотримуватися вимог програмного та технічного забезпечення з метою належного рівня виконання обов'язків. Водночас, керівники, головні

бухгалтери та спеціалісти внутрішнього аудиту повинні забезпечити належний рівень власної кваліфікації та репутації. Обов'язком спілки є розроблення та виконання внутрішніх положень та процедур.

До заходів поточного регулювання слід віднести контроль за нормативами ліквідності, капіталу, платоспроможності, якості активів та ризикованості операцій. Поряд з цим законодавством висувуються вимоги до якості систем управління та управлінського персоналу з метою ефективного функціонування кредитних спілок.

Узагальнення вищенаведених проблем і формування шляхів їх вирішення, а також оцінка можливих результатів наведена в табл.3.5.

Таблиця 3.5 – Проблеми ринку кредитних спілок України, можливі шляхи їх вирішення в сфері державного регулювання та ідентифікація напрямів подальшого розвитку

Проблеми	Шляхи вирішення	Результати та напрями (перспективи) подальшого розвитку
1	2	3
1. Недостатній рівень реалізації функцій регулювання	Впровадження системи оцінки ризиків і визначення граничних значень коефіцієнтів, у випадку недотримання яких нагляд за відповідною кооперативною фінансовою установою повинен мати індивідуальний характер. Система регулювання повинна базуватися на коефіцієнтному аналізі фінансової діяльності та оцінці якісних показників.	Полегшення процесу виявлення проблемних установ. Своєчасне виявлення ризику неповернення установою залучених коштів фізичних осіб і настання неплатоспроможності. Підвищення довіри з боку споживачів послуг, ліквідація негативного іміджу кредитних спілок
2. Висока ймовірність виявлення недостовірності поданих даних фінансової та регуляторної звітності	Проведення поглибленого аналізу та оцінки якості кредитного портфеля, капіталу та відповідності порядку його формування, структури активів і пасивів, фактичної прибутковості кредитної спілки. Додатковим способом інформаційного забезпечення повинні стати результати інспекційної перевірки кредитних спілок спеціалістами НБУ і звіти аудиторів.	Своєчасне виявлення кризових явищ в діяльності кредитних спілок і, як результат, підвищення рівня їх фінансової стійкості.

Продовження табл. 3.5

1	2	3
3. Недосконалість системи оцінки ризиків	Розроблення вимог регулятора до обов'язкового резервування певної суми коштів (у відсотках до обсягу валового кредитного ризику) на відповідних рахунках у банках зі стабільним інвестиційним рейтингом. Створення внутрішніх систем управління ризиками в кредитних спілках	Консолідація наглядових зусиль уповноваженого органу та керівництва спілок. Гарантування виконання зобов'язань даних установ перед споживачами послуг, підвищення рівня впевненості громадян у захищеності їх інтересів.
4. Неточності у системі нагляду	Забезпечення розкриття інформації кредитними спілками про їх фінансовий стан своїм членам. Встановлення відповідальності аудиторів за підтвердження недостовірної інформації.	Гарантування подання кредитними спілками достовірної фінансової звітності та постійний її моніторинг державним регулятором, що призведе до стабільності функціонування установ.
5. Нерозвиненість внутрішнього контролю	Органи управління зобов'язані забезпечити комплексний щоденний аналіз результатів своєї діяльності та прогнозування їх у майбутньому. Результати такого аналізу обов'язково необхідно доводити до відома органів управління та надавати за вимогою членам кредитної спілки.	Гарантування швидкого реагування на виявлені в кредитній спілці проблеми та їх вирішення. Створення необхідного підґрунтя для регулювання державою діяльності кредитних спілок.

У зв'язку з вищенаведеним, діяльність небанківських фінансових установ кредитної кооперації підлягає наглядовому впливу щодо:

- дотримання кредитною спілкою нормативів платоспроможності;
- забезпечення якості активів, прийняттого рівня ризику операцій та стану ліквідності фінансової установи;
- формування належного складу всіх видів фінансових ресурсів спілки та адекватності джерел їх формування;
- дотримання порядку визначення, оцінки та створення резервів на покриття кредитних ризиків;
- відповідності критеріям якості системи управління установи та ін.

Нагляд за станом діяльності кредитних спілок повинен передбачати контроль за дотриманням ними основних фінансових показників: коефіцієнта

достатності капіталу, коефіцієнта платоспроможності, рівня прибутковості, стану якості активів і ліквідності.

Діяльність кредитних спілок України повинна спиратися на загально визнані принципи кооперації, зокрема, щодо участі членів у загальних зборах спілки, впливу на діяльність її органів управління, фінансову діяльність.

У межах поля інформаційної підтримки представлені міжнародні організації, директиви та положення яких повинні бути реалізовані на вітчизняному ринку небанківських фінансових послуг. Проте, справедливо зазначити, що нормативно-правові документи FATF, IOPS та IAIS не тільки повинні бути адаптовані до вітчизняних реалій, але й проаналізовані вітчизняними практиками і науковцями, оскільки, в даних документах, зазвичай, знаходяться вимоги до створення національної системи протидії різним видам ризиків (наприклад, ризику втрати платоспроможності та ризику легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом). В даних директивах визначаються тільки загальні положення до оцінки ризику.

Сучасна вітчизняна система регулювання досліджуваного ринку неможлива без офіційно зареєстрованих саморегулювальних організацій, чого в Україні на даний момент немає. Усі вищезазначені кроки подальшого розвитку системи регулювання різних сегментів ринку небанківських фінансових послуг повинні реалізовуватись за безпосередньої підтримки саморегулювальних організацій, а саме за їх ініціативи і методик реалізації.

Висновки до розділу 3

Визначені перспективи подальшого розвитку страхового, кредитного та ринку недержавного пенсійного забезпечення проявляються при дотриманні таких вимог до регулювання та нагляду небанківського ринку фінансових послуг, як:

- посилення ролі та значення інформації зовнішніх аудиторів;

- взаємодія органів фінансово-банківського нагляду в питаннях вироблення стратегії, політики та інформаційного обміну забезпечення виконання своїх функцій;

- забезпечення умов і стимулювання учасників ринку небанківських фінансових послуг до застосування корпоративних принципів господарювання, побудови внутрішніх систем управління та ризик-менеджменту, взаємовідносин і відносин з органами регулювання та нагляду;

- інформаційна відкритість і прозорість політики діяльності небанківських фінансових установ.

Запропоновані підходи до вирішення існуючих проблем спрямовані на забезпечення умов і можливостей для досягнення таких параметрів функціонування ринку небанківських фінансових послуг України:

- зміцнення та забезпечення фінансової стійкості фінансових посередників шляхом запобігання появі та впливу системних ризиків;

- покращання фінансового стану та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних небанківських фінансових установ;

- оптимізація чисельності та збільшення частки активів фінансових установ небанківського типу в системі фінансового ринку України;

- збільшення довіри суспільства до фінансових установ та їх продуктів.

ВИСНОВКИ

Науковці під системою небанківських фінансово-кредитних інститутів (парабанківська система) розуміють сукупність небанківських фінансових посередників, які функціонують на ринку фінансових послуг відповідно до законодавства і надають фінансові послуги розрахункового, інвестиційного, депозитного, кредитного, страхового чи посередницького характеру, шляхом акумуляції власних та/чи залучених коштів фізичних чи юридичних осіб, здійснюючи господарську комерційну або некомерційну діяльність для збереження вартості грошей в часі.

Встановлено, що на функціонування та розвиток ринків небанківських фінансових послуг впливають внутрішні та зовнішні фактори. Серед внутрішніх факторів необхідно виділити такі: організаційна структура небанківських фінансових установ; пріоритетні напрями діяльності; фінансовий стан небанківської установи, забезпеченість фінансовими ресурсами та управління ними; рівень трансакційних витрат; інформаційне забезпечення небанківських фінансових установ; кваліфікація працівників небанківських фінансових установ. Зовнішні фактори поділяються на економічні, соціальні, демографічні, політичні, фінансові.

На український ринок небанківських фінансових послуг найбільший непрямий вплив чинять стан економіки й групові інтереси в галузях вітчизняної промисловості.

Визначено проблеми функціонування небанківських фінансових установ в залежності від їх впливу на розвиток ринків небанківських фінансових послуг (НФП) за таким переліком: 1. Недостатня поширеність НФП (частка активів професійних учасників ринків НФП у ВВП країни); 2. Асиметричність інформації; 3. Низька капіталізація ринку; 4. Нестабільність системи оподаткування; 5. Недовіра споживачів НФП; 6. Недостатній захист прав споживачів НФП; 7. Відсутність гарантійних механізмів; 8. Інформаційна закритість ринків НФП; 9. Низький рівень державного регулювання.

Аналіз діяльності страхових компаній на ринку НФП показав, що сучасний стан розвитку страхового ринку України свідчить про те, що він недостатньо ефективно виконує свою роль у функціонуванні фінансової системи.

Нині страховий ринок України характеризується досить помірними темпами розвитку: на ринку функціонують 128 страхових компаній із загальним обсягом активів 70338 млн грн. За період 2017-2022 р. кількість компаній на ринку зменшилась у 2,3 рази, що свідчить про посилення нагляду з боку регулятора (з 2019 р. – НБУ) та високу конкуренцію.

Не зважаючи на скорочення чисельності страхових компаній, ті оператори ринку, які продовжують свою діяльність, суттєво нарощують капіталізацію ринку. У 2017 р. на одну компанію припадало 195,2 млн грн активів, у 2019 р. – 274,1 млн грн, у 2021 р. – 410,5 млн грн, а у 2022 р. – уже 549,5 млн грн.

За 2022 р. обсяг активів страховиків життя збільшився на 18%. Упродовж року ринок покинула одна компанія страхування життя та 26 ризикових страховиків. Загалом у 2022 році обсяги премій зі страхування життя зменшилися на 17%, а ризикового страхування – на 21%. У цілому за рік виплати за договорами страхування життя зросли на 7%, ризикового страхування – зменшилися на майже третину. Рентабельність капіталу ризикових страховиків становила 15%, страховиків життя – 13%. Станом на 1 січня 2023 року хоча б один із нормативів платоспроможності та достатності капіталу й ризиковості операцій порушували сім страховиків.

Слід відмітити, що станом на 31.12.2022 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 63 недержавні пенсійні фонди та 19 адміністраторів недержавних пенсійних фондів. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів дає можливість зробити наступні висновки:

– станом на 31.12.2022 адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 96,1 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 0,6% (0,6 тис. шт.) порівняно зі станом на 31.12.2021.

– станом на 31.12.2022 загальна кількість учасників недержавних пенсійних фондів становила 887,8 тис. осіб (станом на 31.12.2021 – 890,7 тис. осіб), з яких отримали/ отримують пенсійні виплати 91,9 тис. осіб (10,4% від загальної кількості учасників).

– сукупно недержавними пенсійними фондами станом на 31.12.2022 було здійснено пенсійних виплат (одноразових та на визначений строк) 91,9 тисячі учасників, тобто 10,4% від загальної кількості учасників, які отримали/ отримують пенсійні виплати.

– загальна вартість активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, станом на 31.12.2022 становила 4 146,0 млн. грн., що на 7,0%, або на 271,3 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року.

– станом на 31.12.2022 переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали державні цінні папери (45,0%), грошові кошти на рахунках у банках (40,2% інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (9,0%), об'єкти нерухомості (2,6%), дебіторська заборгованість (1,2%).

При аналізі діяльності кредитних спілок встановлено, що кількість складає на кінець 2022 року –162. Щодо кредитного портфелю, то він зменшився за IV квартал 2022 р. на 14%. Нове кредитування скоротилося ще швидше, насамперед за рахунок позик на споживчих цілі (на 23%). Несвоєчасне погашення кредитів погіршило їхню заявлену якість: у 1.8 раза зросла частка прострочених більш як на 90 днів позик. Вона сягнула 28% – рівня кризового 2020 року. Реалізація кредитного ризику збільшила сформовані кредитними спілками резерви у IV кварталі і призвела до збитковості ринку як у цьому періоді, так й у цілому за 2022 рік.

Щодо доходу кредитних спілок, то бачимо негативні тенденції, і непокритий збиток у розмірі 69,4 тис. грн. свідчить, про негативні тенденції їх діяльності. Негативний фінансовий результат більшості спілок зумовив формування накопиченого збитку і зменшення резервного капіталу.

Щоб усунути виявлені в процесі аналізу діяльності небанківських

фінансово-кредитних установ проблеми, потрібно визначити стратегічні напрями їх розвитку. Так, до основних стратегічних напрямів слід віднести: фінансову стабільність, макроекономічний розвиток, фінансову інклюзія, розвиток фінансових ринків та інноваційний розвиток.

Реалізація заходів, щодо усунення певних проблем у сфері державного регулювання страхового, кредитного та ринку недержавного пенсійного забезпечення, створить умови для сталого зростання фінансового сектору України, його конкурентоспроможності в умовах інтеграції у світовий фінансовий простір і забезпечить:

Запропоновані підходи до вирішення існуючих проблем спрямовані на забезпечення умов і можливостей для досягнення таких параметрів функціонування ринку небанківських фінансових послуг України:

- зміцнення та забезпечення фінансової стійкості фінансових посередників шляхом запобігання появі та впливу системних ризиків;
- покращання фінансового стану та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних небанківських фінансових установ;
- оптимізація чисельності та збільшення частки активів фінансових установ небанківського типу в системі фінансового ринку України;
- збільшення довіри суспільства до фінансових установ та їх продуктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рубанов П.М. Види та роль фінансових посередників на сучасному етапі розвитку фінансової системи. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2012. №3(115). С. 204 – 209.
2. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка : підруч. / наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесевич. К. : КНЕУ, 2004. 889 с.
3. Johnson Hazel. Financial institutions and markets: a global perspective New York : McGraw-Hill : University of Louisville, 1993. 560 p.
4. Дорош О. Л. Небанківські фінансові інститути в економічній системі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01 Львів, 2003. 192 с.
5. Зимовець В. В., Зубик С. П. Фінансове посередництво : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 288 с.
6. Корнєєв В. В. Модифікація форм фінансового посередництва в Україні. *Фінанси України*. 2008. № 1. С. 77– 85.
7. Міщенко С. В. Формування ефективної структури фінансового сектору України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2009. 246 с.
8. Науменкова С. В., Міщенко С. В. Сучасна модель фінансової системи: Порівняльний аналіз основних підходів. *Фінанси України*. 2006. № 6. С. 44–56.
9. Rose Peter S., James W. Kolari Financial institutions: understanding and managing financial services [5th ed.]. Chicago : Irwin, 1995. 766 p.
10. Бачо Р.Й. Ринки небанківських фінансових послуг: регулювання розвитку (інституційні та аналітичні аспекти): монографія. Ужгород: Вид-во ТОВ «РІК-У», 2016. 448 с.
11. Корсакова О. С. Обґрунтування необхідності розвитку небанківських фінансових інститутів в Україні. *Економіка та право*. № 3 (45). 2016. С. 61 -67.
12. Васьківська С.О. Державне регулювання небанківських фінансових установ в Україні. *Фінансово-кредитні системи: проблеми теорії*

і практики: тези доп. Всеукр. студ. наук.- практ. інтернет-конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.) / відп. ред. І. А. Аванесова. Київ : Держ. торг.-екон. у-т, 2022. 285 с.

13. Глущенко С.В. Кредитний ринок: інститути та інструменти: навч. посіб. Київ : НаУКМА, 2009. 153 с.

14. Бала О., Цізда О. Фінансове посередництво в Україні: сутність та види. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.6. С. 169 -174.

15. Іваницька О.М., Гуц М.В. Діяльність небанківських кредитно-фінансових установ в Україні. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: Економіка, право, політологія, туризм: Зб. наук. ст.* Київ : НАУ, 2013. Вип. 1. С.28.

16. Дубина М. В. Удосконалення класифікації фінансових посередників в Україні URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vcndtu/Ekon/2009_39/25.html.

17. Ходаківська В. П., Беляєв В. В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2002. 616 с.

18. Williamson, Oliver E. *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: Macmillan. 1985. 450 p.

19. Ходаківська В.П., Белива В.В. Ринок фінансових послуг: теорія та практика: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002. 616 с.

20. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2001. 240 с.

21. Горбач Л.М., Каун О.Б. Ринок фінансових послуг: навч. посібник. Київ : Кондор, 2006. 436 с.

22. Шкільник І.О. Фінансовий ринок: сучасний стан і стратегія розвитку. Монографія. Суми: Мрія: УАБС НБУ, 2008. 347 с.

23. Теорія фінансів: навч. посіб. / за заг. ред. О.Д. Василика. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 480 с.

24. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

25. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. К.: КНТЕУ, 2004. 759 с.
26. Система фінансового моніторингу Кредитних Союзів PEARLS. URL: http://www.gramota.perm.ru/_res/lib/file30.doc.
27. Дадашев Б.А., Гриценко О.І. Кредитні спілки в Україні: навч. посібн. Київ: ЦУЛ, 2010. 110 с.
28. Бачо Р.Й., Пойда-Носик Н.Н., Щербан М.Д. Регіональний розвиток кредитної кооперації в Україні: монографія. Ужгород: вид-во УжНУ «Говерла», 2016. 240 с.
29. Шумелда Я. Страхування : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Міжнародна агенція «Бізон», 2007. 384 с.
30. Коваленко Ю. Трансакційні витрати у фінансовому секторі економіки. *Ринок цінних паперів*. 2011. №3-4. С. 79-85.
31. Чи існує Нацкомфінпослуг? URL: <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/08/30/333302/>.
32. Якою буде нова Нацкомфінпослуг? URL: <http://www.epravda.com.ua/-columns/2015/02/23/529700/>.
33. Стійкість фінансових ринків України та механізми її забезпечення / за ред. д-ра екон. наук О.І. Барановського; НАН України; Ін-т екон. та поогнозув. Київ, 2010. 492 с.
34. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. К.: УБС НБУ, 2014. Т. 2: Безпека фінансових інститутів. 715 с.
35. McConnell C. Economics : Principles, Problems, & Policies : [англ.] / Campbell McConnell, Stanley Brue, Sean Flynn. 22st Ed. McGraw-Hill, 2021.
36. Бачо Р.Й. Фінансовий арбітраж як перспективний напрям удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні (на матеріалах Фінансової арбітражної Комісії Угорщини). *Бізнес-Інформ*. 2015. №3. С. 204-208.
37. Єгорова О.С. Розвиток страхування життя в Україні. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8019/1/Article16.pdf>.
38. Ризик і страхування. URL: <http://prawo.in.ua/1r/de-02923.html>.

39. Ринок страхування життя в Україні: життя ледве жевріє. URL: <http://news.finance.ua/ua/news/349965/rynok-strahuvannya-zhyttya-v-ukrayini-zhyttya-ledve-zhevriye>.

40. Про заборону фінансових пірамід в Україні : проект Закону України №2700 від 03.04.2013 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/-webproc34?id=&pf3511=46406&pf35401=256457>.

41. Лямец В.И., Успенко В.И. Основы общей теории систем и системный анализ: учебное пособие. Х: БУРУН и К, 2015. 304 с.

42. Рудь І.Ю., Кондрацька К.В. Страховий ринок України: аналіз та перспективи розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 23, частина 2. 2019. С.87 – 91.

43. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України як нове економічне явище. *Галузева, міжгалузева та регіональна економіка. Вчені записки*. Вип. 10. С. 169 – 174.

44. Сова Ю. Проблеми та перспективи розвитку страхового бізнесу в Україні. *Наука й економіка. Хмельницький національний університет*. 2015. № 1 (37). С. 42-49.

45. Козоріз Г.Г. Пріоритетні напрями модернізації страхового ринку України в умовах глобальних викликів. *Регіональна економіка*. 2013. №1. С. 26-34.

46. Підсумки діяльності страхових компаній. Зведена динаміка основних показників страхового ринку. URL: <http://nfp.gov.ua/>.

47. Пурій Г.М. Страховий ринок України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Ефективна економіка*. 2018. №10. URL: http://www.economy-nauka.com.ua/pdf/10_2018/60.pdf.

48. Золотарьова О.В. Ключові тенденції та пріоритети розвитку ринку страхових послуг в Україні. *Економіка і суспільство*. 2017. №11. С. 413 – 420.

49. Хропонюк Д.О., Длугопольський О.В. Сучасні проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України. *Innovation and Sustainability*. №1, 2013. .С. 118 –126.

50. Показники діяльності страхових компаній. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.

51. Огляд страхового ринку України за I півріччя 2022 року URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-strahovogo-rinku-ukrayini-za-i-pivrichchya-2022-roku>

52. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2022 URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/-/2023/02/npf_3_kv-2022.pdf

53. Як стати учасником недержавного пенсійного забезпечення. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4816/

54. Туманова О. А. Інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 2. С. 8–10.

55. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>.

56. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / упорядн. В.М. Яременко, О.В. Сліпушко. Київ: Аконіт, 2008. Т. 1. 887 с.

57. Про кооперацію : Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>

58. Гончаренко В.В. Неприбуткова природа кооперативних форм господарювання. *Регіональні перспективи*. 1999. № 4. С. 7–10

59. Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-II. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14#Text>.

60. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. Дата оновлення: 07.01.2023. URL: <http://zakon4.-rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

61. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : законом України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

62. *Податковий кодекс України* : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20101202#Text>

63. Statistical Report - World Council of Credit Unions. URL: https://www.woccu.org/documents/2020_Statistical_Report (date of access: 15.10.2022).

64. Показники діяльності кредитних спілок. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.

65. Харламова А.О. Особливості діяльності небанківських фінансово-кредитних установ в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. № 23/2013 С. 57 – 60.

66. Стратегія фінансового сектору України до 2025 року URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>

67. Левченко В.П. Ринок небанківських фінансових послуг в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку :дис....д-ра екон. наук : 08.00.08 / Ірпінь, 2018. 483 с.

68. Dale R., Wolfe S. The UK Financial Services Authority. *Unified regulation in the new market environment Journal of Banking Regulation*. Volume 4. Number 3. p. 200 - 224.

69. Приказюк Н. В. Державне регулювання страхового ринку України: тенденції та перспективи розвитку. *Фінанси України*. 2010. № 7. С. 101-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2010_7_11.

70. «Про недержавне пенсійне забезпечення» Закон України від 9 липня 2003 р. № 1057- IV URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

71. Issues in the Unification of Financial Sector Supervision. URL: www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp00213.pdf.

72. The ten roots of the eurocrisis. URL: <http://www.bruegel.org/publications-/publications-detail/publication/672-the-ten-roots-of-the-euro-crisis>.

Додаток А

Основні показники діяльності страхових компаній

(млн
грн)

№ з/п	Показники	Період			
		I квартал 2021	I півріччя 2021 ¹	9 місяців 2021 ¹	2021 рік ^{1,2}
1	2	3	4	5	6
1	Кількість зареєстрованих страхових компаній, на кінець періоду, одиниць, із них:	208	181	169	155
2	компанії зі страхування життя	20	19	17	13
3	Кількість страхових компаній, що надали звітність, на кінець періоду, одиниць	178	166	157	142
4	Включено компаній до Державного реєстру за квартал	0	0	0	0
5	Виключено з Державного реєстру за квартал	2	27	12	14
6	Кількість укладених договорів страхування, за період, тис. одиниць	29 248,8	62 769,5	99 940,0	132 272,5
7	Активи за балансом	64 266,2	65 178,3	65 635,6	64 736,7
8	Активи, визначені статтею 31 Закону України "Про страхування"	46 201,1	45 995,0	46 898,7	47 518,1
9	Обсяг сплачених статутних капіталів	9 364,6	8 965,8	8 794,8	8 322,6
10	Сформовані страхові резерви	34 210,7	35 027,5	35 642,8	36 620,7
11	Валові страхові премії, з них:	12 040,5	24 779,8	38 070,6	51 356,6
12	від страхувальників – фізичних осіб	6 199,3	12 943,7	20 415,4	28 152,9
13	від перестраховальників	931,4	1 646,2	2 354,6	2 770,6
14	Валові страхові виплати, з них:	4 378,4	8 703,3	13 427,7	18 496,1

Продовження Додатку А

15	страхувальникам – фізичним особам	2 115,3	4 226,5	6 430,7	9 033,8
16	перестрахувальникам	58,4	136,6	222,4	343,4
17	Рівень валових виплат, відсотки	36,4	35,1	35,3	36,0
18	Чисті страхові премії (валові страхові премії за мінусом частки страхових премій, які сплачуються перестраховикам-резидентам)	11 118,3	23 479,7	35 253,0	47 603,1
19	Чисті страхові виплати (валові страхові виплати за мінусом частки страхових виплат, які компенсовані перестраховиками-резидентами)	4 301,7	8 552,1	13 215,7	18 206,8
20	Рівень чистих виплат, відсотки	38,7	36,4	37,5	38,2
21	Обсяг страхових платежів, належних перестраховикам, із них:	2 286,5	4 660,8	6 722,3	8 791,8
22	перестраховикам-нерезидентам	1 169,0	2 728,7	3 904,7	5 038,3

Примітка. Показники сформовано за даними файлів звітності страхових компаній FR0, IR4 та IR75.

¹ З урахуванням показників діяльності страхових компаній, виключених з Державного реєстру фінансових установ з початку календарного року.

² Уточнені дані за станом на 25.05.2023.

Додаток Б

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів

Показники	Станом на 30.09.2021	Станом на 31.12.2021	Станом на 31.03.2022	Станом на 30.06.2022	Станом на 30.09.2022	Темпи приросту, %
						станом на 30.09.2022/ станом на 30.09.2021
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	93,4	95,5	96,1	96,1	96,1	2,9
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	889,7	890,7	889,9	889,3	888,7	-0,1
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	3 788,6	3 874,7	3 942,3	4 007,8	4 024,7	6,2
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 555,0	2 618,3	2 685,1	2 729,8	2 773,1	8,5
у тому числі:						
- від фізичних осіб	390,6	425,2	449,7	467,4	487,0	24,7
- від фізичних осіб-підприємців	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0
- від юридичних осіб	2 162,6	2 192,4	2 222,7	2 249,7	2 273,3	5,1
Пенсійні виплати, млн. грн.	1 240,8	1 287,2	1 329,3	1 370,5	1 416,9	14,2
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	89,0	90,0	90,7	91,0	91,5	2,8
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	2 870,2	2 957,4	3 030,5	3 111,7	3 149,5	9,7
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	2 360,3	2 428,7	2 482,5	2 545,3	2 565,3	8,7
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	509,9	528,7	548,1	566,4	584,2	14,6

* Розрахунок здійснено на підставі даних, округлених до десятинних чисел

Додаток В

Основні показники системи кредитних спілок

(млн грн)

Назва показника	Період			
	I квартал 2023	I півріччя 2023 ¹	9 місяців 2023	2023
1	2	3	4	5
Кількість зареєстрованих кредитних спілок, на кінець періоду, одиниць, з них:	157	151	143	
кількість кредитних спілок, що надали звітність	127	121	114	
Кількість членів КС, на кінець періоду, тис. осіб, з них:	301,1	285,8	278,0	
члени КС, які мають внески на депозитних рахунках	7,7	8,1	8,3	
члени КС, які мають заборгованість за кредитами	46,1	44,5	42,5	
Активи, на кінець періоду, з них:	1 379,6	1 393,3	1 418,1	
продуктивні	970,9	1 017,4	1 027,2	
непродуктивні	408,7	375,9	390,9	
Капітал, на кінець періоду	626,5	637,4	655,1	
Дохід КС, за період	118,8	233,2	352,6	
Витрати КС, за період	126,9	228,6	332,8	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток), за період	-8,1	4,5	19,6	
Кредити надані членам КС, на кінець періоду	1 232,8	1 293,4	1 289,0	
Обсяг кредитів, наданих членам КС, за період	259,0	591,7	891,6	
Кількість кредитів, наданих членам КС, на кінець періоду, одиниць	50 461	48 881	47 439	
Внески членів КС на депозитні рахунки, на кінець періоду	608,8	595,8	589,7	
Внески членів КС на депозитні рахунки, за період	169,3	312,7	457,3	
Заборгованість за простроченими кредитами, наданими членам КС та кредитним спілкам, на кінець періоду	505,4	477,3	449,7	